

HALK EFKÂRI VE YOKLANMASI

Yazan : Doç. Seha L. MERAY

Devletler Hukuku Doçentliğime ilâveten , Fakültemiz Profesörler Kurulunca 1951 - 52 ders yılı başından beri Sosyoloji dersinin tedviriyle de görevlendirmiş bulunuyordum. Bu ek görevim 1953 - 54 ders yılı sonuna kadar devam etmiştir. Bu müddet zarfında, bilhassa büyük anglo - sakson üniversitelerinin programlarını da gözönünde tutarak daha ziyade Sosyal Araştırma Metodları ve bazı sosyal müesseseler ve meseleler üzerinde durdum; böylece Fakültemizin mahiyetine uygun bir disiplinin ilk mütevazi taşlarını koymağa çalıştım. Derslerimde, bilhassa memleketimiz bakımından yeni , ve demokratik gelişmemiz bakımından çok önemli saydığım "Halk Efkârı" ve "Halk Efkârının Yoklanması" konuları üzerinde ısrarla durmayı yerinde gördüm. Fakültemiz 1952 - 53 ders yılı açış dersinin benim tarafımdan verilmesi kararlaştırılınca, 5 Kasım 1952 de verdiğim bu derisi aynı konu üzerinde yaptım. İşte bu etüd, o açış dersinin biraz genişletilmiş şekli ibarettir.

S. L. M.

Giriş :

"Efkârı Umumiye", "umumî efkârı", "halk efkâr", "âmme efkârı", "kamu oyu" gibi tâbirler, hergün herkes tarafından, her vesile ile, sık sık kullanılmaktadır. Siyasî nutuk ve yazılardan, halkı heyecanlandıran haberlere kadar her fırsatta, iddialara mesnet teşkil etmek üzere öne sürülen, arkasına sığınılan, şahit gösterilen, iknaa çalışılan, hesap soran veya soracak olan, aydınlatılmasını isteyen, tatmin edimesini bekliyen ve tatminine çalışılan görülmez varlık ve kudret "Halk efkârı"dır. Bununla beraber bu tâbiri kullananlar, çoğu zaman, bu tâbirle ne kastedtiklerini düşünmemişlerdir bile. Bazıları bütün vatandaşları, bazıları gazeteleri, gazeteler kendilerini ve okuyucularını, bazıları taraftarlarını veya seçmenleri ve, nihayet, diğer bazıları da sadece kendilerini düşünmektedirler (1).

(1) Bu söylediğimizi herhangi bir gazetenin sütunlarına göz atmakla farketmek mümkündür. Bilhassa gazetelerin "okuyucu mektupları" sütunlarında derdinin

Şunu hemen söylememiz gerekir ki, memleketimizde sosyal ilimlerin henüz gerektiği gibi üzerinde durmadıkları "halk efkârı" konusu, bugün bilhassa Amerika'da, sosyal ilimlerin en önemli konularından biri halindedir. Birçok üniversitelerin programına bir ders olarak alındığı gibi, sadece halk efkârı üzerinde incelemeler ve araştırmalar yapmak üzere, üniversitelere bağlı veya onların dışında birçok enstitüler kurulmuştur. İstatistikçiler, sosyologlar, psikologlar, gazeteciler, reklâmcılar bu konuyla yakından ilgilenmektedirler. Halk efkârını meydana getiren âmiller ve halk efkârının tesirleri çeşitli olduğu için bu konuyla ilgilenenlerin sayısı da artmaktadır (2). Bu sahadaki araştırmalar meselenin henüz yeter derecede aydınlatılamamış kısımları üzerinde ceryan etmekte ve mevcut metodların geliştirilmesine gayret edilmektedir. Bu çalışmalar ortaya geniş bir neşriyat çıkarmıştır (3).

Memleketimizde ise, bu konuya, sosyal ilimlerin önemli ve meşru bir problemi olarak, yeter derecede değer verilmemiş olduğunu söylemek gerekir. Bizde yanılmıyorsak, bu konu üzerinde ilk ciddi deneme Doçent Aydın Yalçın tarafından yapılmıştır (4). Bundan başka Sayın Adnan

halk efkârına duyurulmasını isteyen bir çok örnekler bulunabilir. Meselâ Ulus Gazetesinin 15.1.1953 tarihli nüshasında "Vatandaş gözü ile" sütununda bu çeşit beş mektup vardı. Fakat bu mektuplar arasında en tipik örnek Cumhuriyet gazetesinin 1.12.1952 tarihli nüshasında çıkmıştır. İstanbul Radyosunda bir alâturka san'atkârının eserlerinin çalınmamasına üzülen ve san'atkârın yakın bir tanıdığı olduğunu da söyleyen bir okur, gazeteye gönderdiği mektubunda şöyle diyordu: "...Şahsen tanıyıp çok sevdiğimiz bestekâr ...i de bekledik. Maalesef çıkmadı.... Bu kıymetli ve çok sevilen, hatta umumî efkârca da ısrarla dinlemek istenen bestekâr...e radyoda seans verilmesini...". Bu mektubu neşreden gazete şu notu koymuştur: "Sayın okuyucumuzun bestekâr ...i dinlemek istemelerini anlarız; fakat bestekârın piyanosunu umumî efkârın ısrarla dinlemek istediğini kestiremiyoruz. Nitekim, umumî efkârla daha sıkı temasta bulunan gazetemize.". Aynı zağetenin 2.1.1943 nüshasında bir başka okuyucu aynı meseleye temasla şöyle diyor; "(*) in umumî efkâr tarafından ısrarla dinlenmesi istendiğinden bahsediliyor. Umumî efkârın nâciz bir uzvu olarak diyorum ki...".

(2) H. L. CHILDS, *An Introduction to Public Opinion*, New York, John Wiley and Sons 1940 (4th.), s. 33. - Yeni kurulan İsrail devletinde de, 1949 da "Israel Institute of Public Opinion" adlı bir Enstitü tesis edilmişti. Bk. *International Social Science Bulletin*, Unesco yayımı, Spring 1950, Vol. II, No. 1, s. 76.

(3) Halk efkârı ile ilgili neşriyatın çok büyük bir kısmını toplayan önemli bibliyografik eser: SMITH, LASSEWEL and CASEY, *Propaganda, Communication and Public Opinion*, New York, Princeton Üniversitesi yayımı, 1946.

(4) Aydın YALÇIN, *Efkârı Umumiye*, in *Siyasi İlimler* dergisi, 1945, sayı 170, ss. 59 vd. - Bu makaleyi şu eserde de bulmak kabildir: H. R. ERTUĞ, *Radyo İşletmeciliği ve Meseleleri*, İstanbul, 1951, ss. 16 vd.

Adivar, iki makalesini halk efkârına tahsis etmiştir (5). Halk efkârından bahseden diğer bir eser de Prof. Yavuz Abadan'ın yayınladığı ders kitabıdır. Bu kitabın halk efkârına tahsis edilen faslında, halk efkârı, kitabın umumî konusu ve örgüsü ile ilgisi bakımından, daha ziyade Devlet nazariyeleri ve hâkimiyet mefhumu zaviyesinden incelenmektedir (6).

Görüldüğü gibi halk efkârı ve meseleleri, sosyal araştırma konuları üzerinde duran Türk ilim adamları için, hâlâ, dokunulmamış denecek şekilde durmaktadır.

“Halk efkârı” konusunda memleketimizdeki bu araştırma ve yayın eksikliği yanında, “Halk efkârının yoklanması” konusu ilmî bir araştırma olarak henüz hiç ele alınmamıştır denebilir. Gazetelerde, o da nadiren, Amerika'da Gallup tarafından yapılan yoklamaların neticesi, kısa haberler naklinde yayınlanmıştır. Fakat bunun dışında, halk efkârı yoklamasının mahiyeti, fonksiyonu, meseleleri, tekniği, eksikleri, bizde sosyal ilimlerle uğraşanların ilgisini henüz çekememiş görünüyor.

Biz bu yazımızda demokratik hayatımızın ilmî mesnetlerinden birini teşkil etmesi bakımından ve demokratik bir düzende önemini gözönünde tutarak halk efkârı ve halk efkârı yoklamasının başlıca meselelerine ancak temas edebileceğiz. Bununla beraber bu konunun önümüzdeki bir - kaç sene içinde memleketimizde de büyük bir önem kazanacağını tahmin etmek, sosyal ilim araştırmalarında kehanette bulunmak sayılmaz sanırız.

I. HALK EFKÂRI.

1. Halk Efkarı ve Demokrasi :

Demokrasinin birçok tarifleri arasından birini seçmektense, başlıca vasfını göstererek, demokrasi sadece “halk için” değil, aynı zamanda “halk tarafından” idare edilen bir rejimdir denebilir. Yani, her iki bakımdan da Halk demokrasinin temelidir (7). Demokratik anlayışa göre her kuvveti kaynağını halktan ve halk efkârından alır. Amerika Birleşik Devletler başkanlarından Lincoln bu fikri şöyle belirtmişti. “Halk

(4) Adnan ADIVAR, *Efkârı Umumiye*, in Cumhuriyet gazetesi, 18 Şubat 1950 ve “Efkârı Umumiye karşısında Hükümler ve Kararlar”, in Cumhuriyet gazetesi, 25 Şubat 1950.

(6) Yavuz ABADAN, *Ämme Hukuku ve Devlet Nazariyeleri*, 1952, S. B. F. yayımı, sayı 26 - 8 ss. 307 - 321 Bu konuda Bk. keza P. A. PALMER, *The Concept of Public Opinion in Political Theory*, in BERELSON and JANOWITZ (ed.): *Reader in Public Opinion and Communication*, Glencoe, Illinois, The Free Press, 1950, ss. 3 - 13.

(7) ABADAN, *oficit*, ss. 338 - 339, 343 in fine.

efkârı her şeydir; halk efkârına dayanan hiçbir şey başarısızlığa uğramaz; halk efkârına dayanmayan hiçbir şey de başarı kazanmaz" (8).

Demokratik bir rejim, sosyal ve siyasî meseleler hakkında halkın düşünmesine, düşündüğünü ifade etmesine, çoğunluk tarafından düşünülenin tatbik edilmesine ve azlık tarafından söylenenlerin göz önünde tutulmasına imkân veren bir rejimdir. Modern demokrasilerde halkın düşüncelerini çeşitli vasıtalarla ve çeşitli şekillerde ifade etmesini sağlayacak müesseseler teşekkül etmiştir. Halkın bu yollardan ifade edilen kanaatı hükümeti kontrol ve ona rehberlik eder. Bunun içindir ki gerçek manasında bir halk efkârı, fikir ve tenkit hürriyetinin teminat altına alındığı demokratik rejimlerde bir kuvvet olarak görünür. Her türlü düşüncenin baskı altına alındığı, içtimaî ve siyasî meseleler hakkında "resmî" kanaatler dışında düşünmeğe ve düşündüğünü söylemeğe imkân verilmeyen diktatörlük rejimlerinde halk efkârı kör bir kuvvetten başka bir şey değildir (9). Demokrasinin müşterek siyasî prensibi, halk veya milletin, devlet idaresinin teşekkülüne ve mümkün olduğu nisbette faaliyetlerine en geniş ölçüde iştirakini sağlamaktadır (10).

Halk demokraside herşeyin kaynağı olunca, elinde tuttuğu bu sosyal ve politik kuvveti nasıl kullanmakta, Devlet işleri hakkında fikri ve iradesi nasıl belli olmaktadır?

Demokratik cemiyetin bugünkü geniş ve müdil bünyesi içinde halkın devlet işlerinin tedvirini bizzat ve bilfiil deruhde etmesine maddeten imkân yoktur. Demokraside hükümetin halk efkârına dayanmasının önemi de buradan gelmektedir. Nihai kudreti elinde tutan halk, parlamentoda kendisini temsil edecekleri ve kendi adına devlet işlerini görecekları seçerek, âmme hayatına iştirak etmiş olur (11). Halkın muayyen devrelerde, programlar ve şahıslar arasında bir tefrik yapması, böylece kendini temsil edecekleri göstermesi, kısaca seçim "plebisitli demokra-

(8) J. W. DAFOE, *Public Opinion as a Factor in Government*, in Q. WRIGHT (ed.) : *Public Opinion and World Potitics*, The University of Chicago Press, 1933, s. 3.

(9) W. ALBIG, *Public Opinion*, New York, McGraw-Hill Book Co, 1939, ss. 298 - 300. - "Diktatörler, zalimler nasıl kendi muhafız kıt'alarına dayanarak nüfuzlarını yürütürlerse demokrasi hükümetleri de efkârı umumiyeğe dayanarak çalışırlar" ADIVAR, Cumhuriyet, 18 Şubat 1950.

(10) ABADAN, op. cit., s. 340. Bk. keza Forum dergisi, 15 Temmuz 1954, c.I, sayı 8 başmakale.

(11) C. W. SMITH, *Public Opinion in a Democracy*, New York, Prentice-Hall, Inc., 1939 (3 rd Prnt. 1947), s. 341; A. C. MILISPAUGH, *Democracy, Efficiency, Stability*, Washington, D. C., The Brookings Institution, 1942, ss. 4 vd.; J. DEWEY, *The Public and its Problems*, London, (tarih yok) George Allen and Unwin Ltd., ss. 75 - 76 ve 146.

si"yi gerçekleştirir ve iktidarda olan partinin icraatını ve seçmenleri temsil eden kimseleri tasvip edip etmediğini gösterir (12).

Fakat bu sistemin gerçekten temsili olabilmesi için seçimden fazla bir şeye ihtiyaç vardır. Temsili sistemin meselelerinden birisi de şudur: Seçmenler oylarını verdikten hemen sonra, artık gelecek seçime kadar bir sosyal gurup olarak mevcut değildirler. Gelecek seçime kadar temsilcileri üzerinde ne dereceye kadar müessir oldukları, neleri ne şiddetle istedikleri bilinemez olur. Seçmenler temsilcilerine, seçim sırasında, bütün bir devre için gerekli "tâlimatı" veremezler. Verseler bile, öyle yeni meseleler doğabilir ki, bu tâlimatın tatbiki ya imkânsız veya lüzumsuz olabilir. O zaman da, temsilci, ya kendi adına ve kendi mes'uliyeti altında, seçmenleri ile irtibat kuramadan hareket zorunda kalacaktır; böyle olunca da gelecek seçim de seçilmek şansı, kararlarındaki isabetsizlik ölçüsünde, tehlikeye girebilecektir. Veya kendi bölgesindeki halk efkârını kendi vasıtaları ile yoklamağa çalışacaktır; o zaman da "feryat halinde" olan bencil menfaatlar ağır basabilecektir (13).

İşte bu sebeptedir ki, temsili hükümet sisteminin boşluklarını doldurmakta en önemli ve en yararlı vasıta, halk efkârının gerçek durumunu, tarafsız ve temayülsüz olarak, ihtirasa kapılmadan tesbit edebilecek olan "Halk efkârı yoklaması" olabilir (14).

Demokrasinin ve temsili hükümet sisteminin aleyhtarları, böyle bir rejimin çabuk kararlar alınmasını gerektiren bugünkü müdil dünyamızda, pek te tatminkâr olmadığını iddia ederler. Demokratik vetirenin, küçük - küçük, birçok menfaatleri temsil eden gurupların çatışmasıyla felce uğradığını, bilhassa diktatörlükle idare edilen Devletlerin âni kararları karşısında zayıf bir duruma düştüğünü söylerler.

Şunu unutmamak lâzımdır: Demokraside her sosyal ve politik meselede bir karar alınması sabır istemesine rağmen, alınan kararlar çoğunluğun serbest iradesine dayandığı için, daha şuurlu, daha kuvvetli ve daha müessir olur. Mesele bir kararın sadece alınmış olmasında değil, aynı zamanda alınış şartları ve tarzındadır. Demokraside hem çoğunluğun

(12) J. C. RANNEY, *Do the Polls Serve Democracy*, in BERELSON and JANOWITZ (ed.): op. cit., s. 133.

(13) SMITH op. cit., s. 353; keza J. BRYCE, *Modern Democracies*, London, MacMillan and Co., 1929, Vol. I, s. 171 (Bryce'en kitabından "Public Opinion" kesimi Cevat GERAY tarafından dilimize çevrilmiştir, Bk. Mülkiye dergisi, Mart 1952, sayı 2)

(14) SMITH, op. cit., s. 353; RANNEY, op. cit., s. 133.

hem de azınlıkta kalanların fikirleri kararlara tesir eder, her görüş tarzı kendisini ortaya koyabilir. "Kafalar ezilmez, sayılır" (15).

"Diktatörlük rejimleri denizlerde haşmetle sefer eden gemilere benzerler; fakat bir gün bir kayaya çarparak batarlar. Demokrasi ise asla batmıyacak bir saldır; fakat ayaklarımız ıslanır." (16).

İşte diktatörlükleri bir gün batıran ve demokrasi salını batırmıyan, fakat ayaklarımızı ıslatan, Halk efkârıdır.

2. Halk Efkârı Nedir?

"Halk efkârı" dediğimiz mefhumun İngilizce karşılığı **public opinion**, Fransızcası **l'opinion publique**, Almancası da **öffentliche Meinung**'-tur. Bu terimlere bakarak türkçesinde "halk kanaati" dememiz gerekecekti. Dilimizde daha çok yerleşmiş olan tâbir **umumî efkâr** (efkâr-ı umumiye) dir. Biz halk efkârı'nın diğer dillerde karşılıklarına daha yakın olduğunu düşünüyoruz. Kaldı ki "halk efkârı" tâbiri de, en az, "efkâr-i umumiye" kadar kullanılmaktadır (17).

Halk efkârı tâbirinin gerçek manası hakkında, sosyal psikologlar, sosyologlar ve siyasî ilimlerle uğraşanlar arasında tam bir mutabakat yoktur. Biz bu dar etüd çerçevesi içinde, bütün tarifleri ve bütün görüşleri inceleyecek değiliz (18). Daha ziyade bunlardan bazı önemlilerin belirtmekle yetineceğiz.

(15) BRYCE, op. cit., Vol. I, s. 170.

(16) DAFOE, op. cit., s. 9.

(17) "Efkâr-ı umumiye" tâbirini savunan Sayın Adıvar şöyle yazmaktadır: "Klişe haline gelmiş bu tâbiri de dil inkılâbı denilen hâdiseden sonra umumî efkâra çevirdik. Vâkıa efkâr-ı umumiyenin birdenbire, bir an içinde ifade ettiği manayı umumî efkârın aynı uzunluktaki an içinde ifade etmesi biraz şüphelidir. Her ne ise dilde hemen hemen "Babiâli" klişesi kadar muayyen bir mefhuma âlem olmuş bulunan bu efkâr-ı umumiye'yi bir kelime gibi yazarak klişe halinde muhafaza edebilirlik: olamadı, ama umumî efkâr yazıyor fakat hâlâ efkârı umumiye diyoruz", **Cumhuriyet** gazetesi, 18 Şubat 1950. - Sayın Adıvarın bu haklı müşahedesine rağmen biz "halk efkârı" tâbirini hepsine tercih ediyoruz. Bu tâbiri kullanmakta yalnız olmadığımızı görmekle teselli buluyoruz, Bk. ABADAN, op. cit., ss. 307 vd. "Genel Efkârı" tâbiri de kullanılmıştır (**Anadolu** gazetesi (İzmir) 19 Kasım 1945 başmakalesi). Şunu söyliyebiliriz ki bugün dilimizde "public opinion" karşılığı kullanılan tâbirler arasında henüz herkes tarafından benimsenmiş tek bir tâbir yoktur. Meselâ **Forum** dergisinin 1 Eylül 1954 (c. I, sayı 11) sayısında "âmme efkârı" (s. 3). "halk efkârı" (s. 8) ve "efkârı umumiye" (s. 13) müteradif olarak kullanılmaktadır.

(18) "Vox populi belki Vox Dei'dir, fakat Vox ile Populus'ten ne anlaşılacak gerektiği hakkında hiç bir zaman bir mutabakat meydana gelmediği kolayca müşahede edilebilir", Sir Henry MAINS, in A. L. LOWELL, **The Nature of Public Opinion**, in BERELSON and JANOWITZ, (ed.): op. cit., s. 20. - "Halk efkârı" tâbirini inceleyen etüdlere için Bk. ALBIG, op. cit., s. 3, not 1.

Bir kere "halk efkârı" ter kibini teşkil eden kelimeler üzerinde durmak lâzımdır. Bu tâbirdeki "halk" (public), günlük konuşmada kullandığımız manasından farklı bir mana taşımaktadır. Buradaki halk, bazı vasıfları olan bir sosyal guruptur.

Konumuzu ilgilendiren "Halk" başlıca şu vasıfları haiz olan bir insan topluluğudur: (a) bir mesele ile karşılaşan, (b) meselenin hal tarzları hakkında fikir ayrılığı gösteren, (c) mesele üzerinde tartışmaya girişen bir gurup. Bu manada halk, vatandaşların heyeti mecmuası manasına gelen geniş halk mefhumundan ayrılır (19). Halk terimi ile, aynı mesele üzerinde dikkati toplanmış, mesafeli - temashı bir sosyal gurup kastedilmektedir (20).

Meseleler daima değiştiği ve çeşitli olduğu için, bunlara tekabül edecek halk da çeşitli olur, değişir. Bir meselenin mevcudiyeti, o mesele ile ilgilenen halkın teşekkül edeceğini ve harekete geçeceğini ifade eder. Bununla beraber henüz mesele hakkında vaziyet alma, fikir ayrılığı, çatışma belirli değildir. Belirli olsaydı, mesele ortadan kalkardı. Bundan başka, tasrih ettiğimiz manasında halk, ancak bir mesele ile vücut bulduğuna göre, bir cemiyet şekil ve teşkilâtına da malik değildir. Tam manasile bir "Biz - duygusu" da yoktur. Halk, böylece, genişliği ve üye adedi meselelere göre değişen, şekilsiz bir guruptur. Önceden tesbit edilmiş bir faaliyeti yoktur, bir neticeye, bir fiile varma gayretine giriştiği için, kendi faaliyetini kendi yaratır (21).

"Halk efkârı" tâbrindeki "efkâr" ise, münakaşalı bir konuda ifade edilen görüş tarzları ve kanaatlardır. Halk efkârı, herhangi bir tip guruba dahil fertlerin birbirleri üzerindeki karşılıklı tesirlerinden doğar. Gurupta, her an hâkim bir fikir olabilir, fakat bu gurubun üyelerince ileri sürülen başka fikirler de vardır. Gurubun bu şekilde ortaya çıkan fikri, kanaatı statik değildir; tartışmaya yeni unsurlar girdikçe değişebilir (22).

(19) H. BLUMER, *The Mass, the Public and Public Opinion*, in BERELSON and JANOWITZ (ed.): *op. cit.*, s. 46; Bk. keza C. CLARK, *Social and Cultural Factors in Public Opinion*, in N. C. MEIER and H. W. SAUNDERS, (ed.), *The Polls and Public Opinion*, New York, Henry Holt and Co., 1949 s. 119; CHILDS, *op. cit.*, ss. 47 - 48.

(20) CLARK, *op. cit.*, s. 119; keza Bk. G. GURVITCH, *La Vocation Actuelle de la Sociologie*, Paris, Presses Universitaires de France, 1950, ss. 302 vd. G. TARDE da (*L'Opinion et La Foule*, Paris, Alcan, 1922, 4 éd., s. vi) buna yakın bir tarif vermişti. Keza Bk. E. S. BOGARDUS *The Making of Public Opinion*,

(21) BLUMER, *op. cit.*, ss. 46 - 47; CLARK, *op. cit.*, s. 121. New York, Association Press, ss. 7 vd.

(22) ALBIG, *op., cit.*, ss. 3-4. Keza TARDE, *op., cit.*, s. 68, BOGARDUS, *op., cit.*, ss. 8-16.

Şimdi asıl soruya, halk efkârını ne olduğuna gelebiliriz.

Bryce'a göre, halk efkârı, ekseriya cemiyeti ilgilendiren ve müte-essir eden meselelerde, fertlerin sahip oldukları görüş ve kanaatların heyeti umumiyesini ihtiva eder. Halk efkârı önce, her cins zıt fikir, inanış temayül, kararlar ve arzular yığıdır. Bu karışıklık içinde, her meselede, vatandaşlar tarafından alenen benimsenen ve müdafaa edilen belirli bir görüş doğuncaya kadar, bir terkip ve aydınlanma ameliyesi ceryan eder. İşte halkın çoğunluğu tarafından tutulacak olan görüş halk efkârı olmaktadır (23).

Diğer müelliflerin tarif ve izahlarında da Bryce'ın ana fikrini bulmak kabildir. Meselâ Dafoe şöyle diyor; "Halk efkârı, tesir etme arzusunu da taşıyan hâkim kanaatin ifadesidir. Halk efkârı âtıl, pasif olamaz. Daima kendini ifade etmeğe doğru gider. Hareket veya harekete - mukavemet etmek ister" (24). Monroe'ye göre "Halk efkârı, herhangi bir sosyal meselenin halli hakkında, muayyen bir halkın çoğunluğuna kendisini hâkim fikir olarak kabul ettiren müşterek kanaattır" (25). Blumer, halk efkârının yaratılışı bakımından kolektif mahiyeti üzerinde durmaktadır. Halk efkârı, halkın her ferdinin, üzerinde ittifak ettiği müşterek bir fikir veya bir çoğunluğun fikri olmayabilir. Kolektif bir kanaat olduğuna göre, bu kanaat halk içindeki diğer grupların kanaatından farklı bulunabilir, ve ekseriya da böyledir. Halk efkârı belki de, halk içinde carî bir kaç fikrin muhassalâsıdır (26). Sauerwein ise, aynı mesele hakkında, zıt fikirler de olacağından, halk efkârının, muayyen bir mesele üzerinde mevcut fikirlerin muhassalâsı sayılmamasına bilhassa dikkat edilmesini söylemektedir (27).

Halk efkârının ne olduğunu incelerken, Smith'le beraber, şu noktayı da belirtmek gerekir: Siyasî ve içtimaî meseleler üzerinde gerçek bir halk efkârı ancak vatandaşların büyük çoğunluğu Devlet ve hükümet şekli, yani rejim meselesinde, bazı temel prensipler ve gayeler üzerinde mutabıksalar bahis mevzuu olabilir. Halk muhtelif unsurlardan

(23) BRYCE, op., cit., Vol. I, s. 173.

(24) DAFOE, op., cit., s. 7.

(25) C. R. MONROE, *Public Opinion and Propaganda*, in ATTERBERRY, AUBLE, HUNT and MASIKO, *Introduction to Social Science*, New York, The Macmillan Co., 1950, Vol. II, s. 41. Keza J. STOETZEL, *L'Etude Expérimentale des Opinions*, Paris 1943, s. 147, (nakleden A. CUVILLIER, *Manuel de Sociologie*, Paris, 1950, Presses Universitaires de France Vol. I, ss. 269 - 270). - Bu çeşit daha bir kaç tarif örneği için Bk. CHILDS, op., cit., ss. 47 - 48.

(26) BLUMER, op., cit., ss. 47 - 48.

(27) SAUERWEIN, *The Holders of Public Opinion*, in Q. WRIGHT (ed.): op., cit., s. 28.

teşekkül edebilir, fakat bazı temel prensipler herkes tarafından benimsenmemişse, gerçek bir halk etkârı teşekkül edemez. Halkının eşite yakın ölçülerde, bir kısmı faşist olup, faşist kuvvet ve baskı taktiklerine inanan, bir kısmı komünist olup, komünist şiddet ve ihtilâl metodlarına benimseyen, bir kısmı demokrat olup, hükümet işlerinin muslihanane metotlarla halledilmesine inanmış olan memleketlerde halk etkârı olamaz. Halk etkâr, bir istikâmet birliği elde edinceye kadar, sağlamlaşma ve aydınlanma ameliyesi geçiren şahsî, ferdî fikir ceryanlarından müteşekkildir. Ferdî fikirler, birlikte yürüyecek şekilde, aralarında umumî bir prensip benzerliği olmadıkça halk etkârı da olamaz. Mesele Amerikan Ayrılık Harbi sırasında kölelik meselesi üzerinde Amerika Birleşik Devletlerinde bir halk etkârı vardı denemez: birbirine o şekilde zıt en az iki görüş tarzı vardı ki, herhangi bir uyuşmayı imkânsız hale getirmişti. Keza Hitler Almanyasında sadece Naziler, Faşist İtalya'da sadece Faşistlere ve Sovyet Rusya'da sadece komünistlere hayat hakkı tanındığı ve bunlara aykırı görüşler tasfiye edildiği veya baskı altında tutulduğu için, fikirlerin karşılaşarak terkibi, dolayısıyla halk etkârı denmeğe lâyık bir kuvvet bahis mevzuu olamaz (28).

Demokrasilerde ise, azınlıkta kalanlar, halk etkârı sayılan kanaata iştirak etmeseler bile, bu kanaat kendilerinin de saygı göstermeleri gerektiğini, korku ile değil fakat inandıkları için kabul etmektedirler (29). Artık gerçek demokrasilerde kanatların uygulanması ve kabul ettirilmesi için kuvvet ve şiddet ve şiddet kullanılmasına lüzum yoktur. Bugünkü demokrasilerde bir politikacı yenilince, rakibi derhal onu yok etmeğe ve taraftarlarını dağıtmağa kalkışmaz. İngiliz halkı, hükümetinin siyasetini halkın arzuladığı istikâmete getirtmek için son defa 1688 de kuvvet kullanmıştır.

Bugün halk etkârı gerçekten hâkim tek kuvvettir. Demokratik müesseselerin vazifesi, halk etkârı icraat haline sokacak gerekli mekanizmayı sağlamak ve kuvvetine lâyık bir mevkie çıkarmaktır. (30).

(28) SMITH, op., cit., ss. 18 - 19; CHILDS, op., cit., s. 42.

(29) SMITH, op., cit., s. 19; vd. LOWELL, op., cit., s. 27. - Bunu Amerikalılar "Ballot but not bullet - kurşunla değil, oyla" diye ifade ediyorlar. Bu şekilde gerçek demokrasinin yakın misallerini Amerika'da Demokratların uzun bir iktidardan sonra seçimi kaybederek yerlerini Cumhuriyetçilere, İngiltere'de İşçilerin iktidarı Muhafazakârlara, memleketimizde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Demokrat Partiye bırakması gösterilebilir. Bunun aksi Demir- Perde - gerisi memleketlerden başka en son İran'da Guatemala'da ve Brezilya'da görülmüştür.

(30) SMITH, op., cit., ss. 9 - 10.

3. Halk Efkârının Belirtici Vasıfları :

Halk efkârı tâbirinin iyi anlaşılmasının sebeplerinden biri de, insanların birbirleriyle olan münasebetlerinin aldığı şekiller neticesinde ortaya çıkan, halk efkârı, örf, âdet, kalabalık, kütle, itikad, ideoloji, gelenek gibi mefhumlarla uğraşan bir sosyal ilim kolunun nisbeten yeni kurulmuş olmasıdır. Etüdümüzün dar çerçevesi içinde halk efkârı ile yukarıdaki mefhumların mukayesesi üzerinde durmayacağız (31). Burada sadece, Prof. Allport'a göre, halk efkârının belirtici vasıflarına işaret edeceğiz. Prof. Allport, halk efkârının mahiyetini inceleyen bir etüdünde (32) halk efkârının belirtici vasıfları olarak şunları göstermektedir:

(a) Halk efkârı ferdî davranışlardan tereküp eder. Bu davranışların sözle ifade edilmiş olması (verbalization) lâzımdır. Bunlar, aynı zamanda çok sayıda fertler tarafından ifade edilmiş olmalıdır. Fertler birbirlerinin muvacehesinde olabilecekleri gibi, oluyabilirler de.

(b) Böyle davranışları, herkes tarafından bilinen meseleler uyanıdır. Fertlerin tepki gösterecekleri konu onlarca iyice anlaşılır olmalı, herkesin tecrübesi içine girmelidir. Meselâ "vergi koyma" halk efkârına konu olmaz; fakat "muayyen bir vergi tasarısı" olabilir.

(c) Halk efkârına konu olacak meseleler veya durumlar halk için önemli meselelerdir. Bir meselenin enteresan olması kâfi değildir. Meselâ, aya roketle seyahat meselesi halk efkârına konu olmaz. Fakat böyle bir roket için, bu yılın Devlet bütçesinden 100 milyon lira ayırmak düşünülürse, bu, konu olabilir.

(d) Bu davranış müşterek meselenin kabulü veya reddi şeklinde bir hareket, yahut böyle bir harekete geçmeye hazır olmayı ifade etmelidir. Fertte uyanan tepki beğenme veya beğenmeme şeklinde olmalı, bu suretle fiilî bir müzaheret veya müdahaleyi gerektirmelidir.

(e) Fertlerde, kendisinden başka, daha pekçok kimsenin de aynı şekilde düşündüğüne veya hareket ettiğine dair bir kanaat hasıl olması lâzımdır. Filhakika bir kimse bir şeye müzaheret veya muhalefet ederken, daha birçoklarının da aynı şekilde hareket ettiğini görürse veya tasavvur ederse hükmünü, tek başına vereceği şekilden, daha farklı bir şekilde verebilmektedir.

(f) Kanatlar ya bilfiil ifade edilmiş, veya ifade edilmeğe hazır bir vaziyettedir. Bu kanaatların anlaşılabilir bir tarzda ifade edilmiş

(31) Bk. ALBIG, op., cit., ss. 8-16.

(32) F. H. ALLPORT, Toward a Science of Public Opinion, in The Public Opinion Quarterly, Jan. 1937. Biz Prof. Allport'un fikirlerini YALÇIN'dan naklediyoruz, op., cit., ss. 63 - 67.

olmaları da lâzımdır. Mamafih, diktatörlüklerde, ifade edilmeyen, fakat birbirine müşabih bir tarzda gelişen ferdî kanaatlar, o zamana kadar ifade edilenlerden bambaşka bir istikâmette olmak üzere, birdenbire de meydana çıkıverirler.

(g) Bu davranışlar, mahiyet itibariyle, uzun zamandan beri mevcut mutabakatları ifade etmekten ziyade, bir şeyi başarmak veya bir şeye mani olmak için hali hazırdaki faaliyetleri ifade ederler. Bu vasıf, halk efkârının hukuk, örf, gelenek'ten ayırıldılmesini de sağlar. Meselâ, gelenek veya örf ile teessüs etmiş davranışlar iyi işlediği müddetçe, bu konular etrafında bir halk efkârı teşekkülü bahis mevzuu olmaz; ancak bu işleyiş bozulursa veya çoğunluğun arzusuna aykırı bir istikâmette gelişirse, bu konular etrafında bir halk efkârı teşekkül edebilir.

(h) Halk efkârı müşterek hedeflere doğru girişilen faaliyetler olduğu için, bu müşterek davranışın kuvvetli ve kemiyet itibariyle yüksek olması lâzımdır. Bir görüş tarzını savunanların sadece adedinin çok olması kâfi değildir. Aynı zamanda bu görüşün, taraftarlarınca gerçekten benimsenmesi, tanınmış şahsiyetlerin de bu görüşü desteklemeleri, fertlerin bu hususta karar verirken diğerlerinin de aynı şekilde düşündüğüne kâni olabilmesi için haberleşme vasıtalarının (bilhassa basının) hür, geniş yayımlı ve sür'atli olması da gerekir.

4. Halk efkârının Gelişme Tarihçesine Bir Kuşbakışı :

Tarde'a göre, bütün devirlerde, hatta en barbar devirlerde bile, halk efkârı mevcuttu. Yalnız bugünkü şekil ve manasından farklı olarak. Klonda, kabilede, antik şehirlerde, hatta ortaçağ şehirlerinde herkes herkesi şahsen tanımaktaydı. Hususî sohbetler ve halk hâtiplerinin nutukları, muayyen bir mesele üzerinde fikirlere istikamet verebiliyordu (33).

Fakat bugünkü manasında, halk efkârı, muassır demokrasi ile yaşıttır ve 18 nci asırda ortaya çıkmıştır (34). Halk efkârının teessüsü için, tıpkı demokrasinin gelişmesinde olduğu gibi, içtimaî münasebetler sahasının genişlemesi, muhteva ve keyfiyet itibariyle zenginleşmesi gerekmiştir. Muhteva itibariyle farklılaşma ve çeşitlenme, fertlerin dışarıdan aldıkları tenbihlerin örf, âdet ve gelenek şeklinde katılaşmasına ve donmasına mâni olmaktadır. İçtimaî münasebetlerin mahdut zümreler arasında değil, fakat bütün vatandaşlara şamil olarak ceryan etmesi de halk efkârının teşekkülü için esaslı bir unsur olmuştur. Halk efkârı meselesi ve vakıası sosyal münasebetlerin geniş kitlelere yayıldığı muhitler-

(33) TARDE, op., cit., s. 62.

(34) ALBIG, op. cit., s. 18; CHILDS "halk efkârı" tâbirinin menşeinin tespit edemeyeceğini söylüyor, op., cit., s. 35.

de ve çağlarda meydana çıkmağa başlamıştır. Böyle muhitler de kalabalık, hareketli şehir muhitleridir. (35). Filhakika şehir hayatının gelişmesi ile halk efkârının doğrusu hâdisesi arasında sıkı münasebeti bir çok tarihî delillerle tesbit etmek mümkündür (36). Bunlara ilâveten ulaştırma vasıtalarının büyük gelişmesi, okuma - yazmanın artışı, vatandaş kanaatının önem kazanması ve demokrasinin yerleşmeğe başlaması da, on sekizinci asrı halk efkârının doğması için en müsait zemini hazırlamıştır (37).

İlk zamanlarda ve iptidaî kabilelerde bütün meseleler daha ziyade örf ve âdet ve teamülî kaideler zaviyesinden ele alınmakta idi. Bu devirler ve bu çeşit topluluklar hakkında, Tarde ne derse desin, dinamik bir halk efkârından bahsetmeye imkân yoktur. Fert, daha ziyade, klanın veya gurubun sosyal düşüncesi içinde erimişti (38).

Eski Yunanlılarda, halk efkârı, modern zamanlara gelinceye kadar eşine tesadüf edilmemiş bir şekilde gelişmişti. Bunun sebeplerinden biri, İngiliz tarihçisi Freeman'a göre (39) Yunanlıların yaşadığı ülkenin "ıskara" şeklinde olması idi: yüzlerce ada, veya yüksek dağlarla tecrit edilmiş küçük arazi parçaları. Halk bu coğrafî durum yüzünden küçük guruplar halinde toplanıyor, sitenin işlerini hep beraber konuşuyorlardı. Halk ekseriya münakale ve mübadele gibi içtimaî münasebetlerin mihrak noktalarını teşkil eden *ecclesia* denilen yerlerde toplanıyor, Devleti ilgilendiren meseleleri tartışıyor. Herkes birbirini kolaylıkla işitebiliyordu (40). Yunanlılarda halk efkârının diğer bir teşekkül mahalli de *Tiyatro* idi. Euripides tarjedileri, Aristofanes komedileri ile halkın site işlerine ilgisini toplamakta idiler. Klâsik yunan piyeslerinde halkı ve halk efkârını temsil eden koroların önemine işaret etmek gerekir (41).

Roma'da şehir kültürü hâkim olduğu devirlerde halk efkârı önemli bir mevki işgâl ediyordu. Romalılar *vox populi*'den bahsediyorlardı. Fütühat ile İmparatorluk hudutları genişleyince, Roma kuvvetli bir haberleşme ve ulaştırma şebekesi kurarak muhtelif dinleri, kıymetleri, si-

(35) W. BAUR, *Public Opinion*, in *Encyclopaedia of Social Science*, Vol. xii, s. 670. Bauer'in bu yazısından özetler için Bk. YALÇIN, *op.*, *cit.*, ss. 69, 70, keza ALBIG, *op.*, *cit.*, s. 18.

(36) BAUER, *op.*, *cit.*, s. 670.

(37) ALBIG, *op.*, *cit.*, s. 18.

(38) M. MEAD, *Public Opinion Mechanisms among Primitive Peoples*, in *Pub. Op. Quar.*, 1: 3: 5-16 (ALBIG'ten naklen, *op.*, *cit.*, ss. 18-19).

(39) Bk. C. TAUESCH, *Âmme İdaresi Ders notları*, S.B.F. 1952 - 53. Bilhassa Bk. BRYCE, *op.*, *cit.*, Vol, I, s. 187.

(40) BAUER, *op.*, *cit.*, s. 673.

(41) TARDE, *op.*, *cit.*, s. 70.

yasî ve iktisadî sistemleri olan kavimlerden, kısaca her taraftan gelen haberleri alabiliyordu. Devletin bilgi ve vukufu idaresi için bunlar memurlara yazılı bir şekilde gönderiliyordu. Bundan başka Senato müzakerelerinin zabıtları da (*Acta Diurna*) neşredilmeğe başlandı. M. Ö. -59 da Sezar bunları halkın okumasını da temin etti. Diğer taraftan Roma'da hitabet te halk efkârının teşekkülünde en önemli bir vasıta halini almıştı. Çiçeron'un rolü malûmdur (42).

Daha ziyade ziraî küçük - küçük camialardan mürekkep ve tabiat üstü inanışlarla meşbu ve tek bir dinin rehberliğinde yaşayan Avrupa ortaçağ cemiyetlerinde, dinamik bir halk efkârının gelişmesini sağlayacak şartlar pek mevcut değildi. Daha ziyade gelenekler ve örf ve âdet hâkimdi. Kilise ise her türlü fikir ve kanatlara kalıp teşkil ediyordu.

Onbeşinci asırda Avrupa'da matbaacılığın icadı ve dinî otoriteye karşı Reformun hücumları ve ferdin öneminin belirmesi (43), düşüncenin, san'atın ve ilmin nisbî bir serbestliğe kavuşması, halk efkârının canlanmasında mühim bir rol oynamıştır. Gittikçe genişleyen topluluklar dinî, siyasî sistemlerle ilgilendikçe halk efkârı da o nisbette gelişmiştir. Bilhassa yeni ulaştırma vasıtalarının gelişmesi, artan okuyup - yazma halka yeni ufuklar açmıştır (44).

Son dört asır içinde bugünkü manasile modern halk topluluklarının doğmasına maddî ve manevî bir çok yenilikler âmil olmuştur. Matbaanın, daha sonraları telgrafın, telefonun, fotoğrafın, sinemanın, radyo ve televizyonun icadı, bütün cemiyeti, hatta milletlerarası camiayı, aynı meselelerle temasa getirecek imkânları, yaratmıştır. Sanayiinin gelişmesi mamûl eşyanın artması, ve ticaretin gittikçe daha geniş bir sahaya yayılması, şehirlerin büyümesi ve kesif nüfus barındırır olması, dolayısıyla halkın her an birbirleriyle olan temasının artmasına ve fikir ve kanaatların sür'atli bir şekilde yayılması ve mübadelesine yol açmıştır.

Manevî âmillerin başında, okuma- yazma bilenlerin artması, rasyonalizmin hâkim felsefe halini alış ve demokrasi idealine bağlılığın gelişerek kuvvetlenmesi gelmektedir (45).

İşte bugün, derinlemesine ve genişlemesine olarak son derece ge-

(42) ALBIG, op., cit., s. 20; BAUER, op., cit., s. 673.

(43) Bk. Seha L. MERAY, Devletler Hukukunda Milliyetler Meselesinin kaynakları'ın Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi, 1947, c. II, sayı 3-4, ss. 301 - 305 ve sayfa dibi notlarındaki bibliyografya.

(44) ALBIG, op., cit., s. 21.

(45) A. SULLIVAN, Litteracy, and Illiteracy, in Encyc. Soc., Sc., Vol. ix, s. 522

lişmiş ve münasebetleri ve müesseseleri çok mûdil bir şekil almış modern cemiyetlerde, bütün bu fikir ceryanları ve haberleşme vasıtalarının eseri olarak meydana gelmiş olan halk, bütün sosyal ve politik meseleler üzerinde fikrini, kanaatını ifade etmekte ve Devlet işleriyle ilgilenerek onlara tesir etmeğe çalışmaktadır. "Halkın sesi" dendiği zaman böyle bir gelişmenin muhassalası bir topluluk anlaşılıyor. Demokratik cemiyeti meydana getiren ve demokrasinin temeli olan çok çeşitli menfaat gurupları, kendi kanaatının mümkün olduğu kadar fazla insan tarafından mümkün olduğu kadar sağlam bir şekilde benimsenmesi için modern tekniğin verdiği bütün imkânlardan faydalanmaktadır. Devrimize "Propaganda devri" denmesinin bir sebebi de budur. Herkes "Halkın sesi"nin mümkün olduğu kadar kendi sesine göre ayarlanmasına çalışmak veya Halkın Sesine kendi sesini mümkün olduğu kadar fazla katmak istemektedir.

Diktatörlüklerde, halkın düşüncesini kontrol etmek, ve ona yalnız hükümetin istediği istikâmeti vermek için haber kanallarını kontrol etmek, sansür etmek ve halkı süje değil obje yapmak gayretleri bundandır. Halbuki gerçek demokrasilerde vatandaşın mümkün olduğu kadar doğru haber almasına çalışılır. Şüphesiz bir çok menfaat gurupları haberleri ve fikirleri kendi zaviyelerinden değiştirmeye de temayül ederler. Fakat mukabil menfaat gurupları meselenin diğer cephelerini de ortaya koyarlar. Neticede her istikâmetten gelen haber ve fikirleri dinleyen vatandaş, yapabildiği ölçüde, kendi kanaatını kurar. Bugün halk efkârından bahsetmek demek, her taraftan yağın birbirine zıt fikir ve haberler ortasında, tekniğin en son imkânlarıyla kendisine tesir edilmeğe çalışılan halkın kendi başına ve kendi gibi düşünenlerle birlikte muayyen bir mesele hakkında düşüncesini hâkim fikir haline getirmesi ve cemiyet işlerinin bu görüşe uygun olarak tedvir edilmesi demektir. Böyle olunca, halk efkârının teşekkülünde büyük bir rol oynayan çeşitli unsurlara ve vasıtalara da kısaca bir göz atmak lâzımdır.

5. Halk Efkârının Teşekkülüne Tesir Eden Vasıtalar :

Bu etüdde halk efkârının doğuşuna veya yeni bir istikamet alışana tesir eden bütün vasıtaların bir listesini yapacak değiliz. Bunun yapılıp yapılamıyacağını da sorulabilir. Biz bunlar arasında sadece bir kaç en önemlisine temas edeceğiz: Basın, Liderler, Tazyik Gurupları, Propaganda ve Radyonun halk efkârı bakımından rollerini kısaca inceleyeceğiz.

Yalnız bunlara geçmeden önce, anglo - saksonların "fısıltı propagandası" dedikleri ve kulaktan kulağa dolaşan bir kuvvetten de bahset-

mek lâzımdır (46). Bilhassa küçük cemiyetlerde ve yüzyüze gelinen gruplarda münakaşa, dedikodu ve söylenti, fikir ve kanaat değiştirmenin veya teşekkülünün başlıca vasıtası olarak görülmektedir. Tarde mü-sahabe (conversation) nin sosyolojisini yapmağı ilk deneyenlerdendir (47). Dedikodu ve rivayet muayyen bir mesele veya bir şahıs hakkında kontrollü veya kontrolsüz bir şekilde edinilmiş görüş veya fikirleri son derece sür'atle geniş bir kalabalığa yayabilir. Böylece dedikodu, teşkilatlanmamış, müşahhas hale gelmemiş, "kemikleşmemiş" bir sosyal kontrol vasıtası olarak belirtmektedir. Dedikoducuların şerrinden felâkete uğramış olanların sayısını tesbite imkân yoktur (48).

B a s ı n : (49)

Bugün basın (gazeteler) halâ halk efkârının teşekkülünde en başta gelen vasıtalarından sayılmaktadır. Hatta o kadar ki ekseriya "halk efkârı" ve "basın" tâbirleri müteradif olarak kullanılmaktadır (50). Gazeteler yakın veya uzak mazinin veya günün haber ve olaylarının verilmesinde, memleketin ana dâvaları üzerinde halkın dikkatini toplamakta ve okuyucularının umumî kültürlerini artırmakta son derece önemli bir rol oynarlar. Diğer bütün vasıtalar, basına nisbetle halk efkârını aksettirmekte veya yaratmakta tâli derecede kalmaktadır. Basının yerine hiçbir vasıta, rekabet dereceleri ne olursa olsun, kolaylıkla geçemez. Bugün bu müesseseye karşı yapılan bütün tenkitlere rağmen, artık gazete medenî insanın günlük ihtiyaçlarından biri haline gelmiştir. Gazete okumasak bile vasıtalı bir şekilde hayatımıza gine müdahale eder: gazetelerin yazdıklarını konuştuğumuz kimseler nakledeceklerdir.

Gazetecilik, en kısa tarifi ile, haber ve görüş yayma sanatıdır (51). Gazete bir emme - basma tulumba gibidir: dünyanın her tarafından aldığı haberleri, dünyanın her tarafına dağıtan bir tulumba (52). Daha geniş bir tarifile, demokraside gazete, "günün haberlerini toplamak, ifade etmek ve yaymak gayesi güden, hususî mülkiyet elinde bir ticarî

(46) A. ADIVAR, Cumhuriyet gazetesi, 25 Şubat 1950.

(47) TARDE, op., cit., ss. 83 vd. Keza Bk. BOGARDUS, op., cit., ss. 31 vd., 36 vd., 38 vd.,

(48) MONROE, op., cit., s. 48; L. W. DOBB, Propaganda, its Psychology and Technique, New York, Henry Holt and Co., 1935, ss. 398 vd.

(49) Gazeteciliğin tarihçesi için Bk. G. WEILL, Le Journal, Origine, Evolution et Rôle de la Presse Périodique, Paris, La Renaissance du Livre, 1934, bilhassa ilk üç Chp.

(50) CHILDS, op., cit., s. 50.

(51) ERTUĞ, op., cit., s. 14.

(52) TARDE, op., cit., s. 75.

teşebbüs"tür (53). Başlıca büyük gazeteler bilhassa şu dört işi yapmağa çalışmaktadır: 1) Haber nakletmek; 2) İlâncılık yolu ile alıcı ve satıcıyı karşılaştırmak; 3) Hoş vakit geçirici malzeme sağlamak; 4) Halk efkârına tesir etmek (54).

Gazete herşeyden önce haber nakleder; en önemli fonksiyonu da budur. Gazeteyi diğer neşriyattan ayıran, onun mevcudiyetini mazur demesek bile meşru gösteren bu fonksiyonudur. Bütün gazete idarehaneleri de haberleri mümkün olduğu kadar çok ve çabuk almak ve dağıtmak gayesine göre teşkilâtlanmıştır. Gazeteyi sattıran haberdur (55). Halk efkârı teşkilinde gazetenin önemi, haber ve görüşleri herkese duyurmasında, her eve sokulabilmesindedir. Günlük hayat mûdilleştiği, sür'atlendiği için de, bize gazetelerin sunduğu haberlerin üzerinde uzun boylu düşünmek, gerçeğe uygunluğunu ölçmek, araştırmak imkânımız yoktur. Bu da gazetecilikte başlıkların önemini arttırmış ve başlık koyma bir sanat, bir teknik halini almıştır (56).

Sadece bu haber verme fonksiyonu ile cemiyetteki rolünün ehemmiyeti kendiliğinden anlaşılacak olan gazetecilik, aynı zamanda büyük bir iktisadî işletmedir (57). Bugün bilhassa Amerika ve Avrupa'nın bü-

(53) M. BODDY, *The Press - Prudent, not Master, of Democracy*, in H. L. ICKES (ed.), *Freedom of the Press Today*, New York, The Vanguard Press, 1941, ss. 43 - 44.

(54) R. CLAPPER, *A Free Press Needs Discriminating Public Criticism*, in ICKES (ed.), *op. cit.*, s. 63.; V. MCKENZIE, *A Newspaper Should Be Accurate, Fair, and Make Money*, *Ibid.*, s. 195; BOGARDUS, *op. cit.*, ss. 45 vd.

(55) W. LIPPMANN, *Public Opinion*, 1922 (Published by Penguin Books, 1946) ss. 256 vd.; CLAPPER, *op. cit.*, s. 83; W. A. WHITE, *From Horace Greely to Henry Luce*, in ICKES (ed.): *op. cit.*, s. 277. Amerikan'ın eski Bahriye Nazırı F. KNOX, gazetesinin birinci fonksiyonunu şöyle tarif ediyor: "Bir demokraside gazetenin ilk ve en esası fonksiyonu, toplanması ve yayımlanması için dar zaman çerçevesi içinde halka, beşerî imkânlar dahilinde, sıhhatli haber ulaştırmaktır", *What Price Freedom*, in ICKES (ed.), *op. cit.*, s. 167. - Bizatihi olarak "haber" in izah ve tahlili için Bk. BOGARDUS, *op. cit.*, 43 vd.

(56) DOBB, *op. cit.*, ss. 339 vd. - Chicago'da yapılan bir ankete cevap verenlerin yüzde ellisi gazete okumak için günde on beş dakikadan fazla zaman ayıramadıklarını söylemişlerdir: Sabahları, gazetenin özetine bir göz atmak, makale başlıklarına ve meteoroloji haberlerine bakmakla yetiniyorlar. Akşamları da yorğun döndükleri için, fazla fikrî gayret isteyen ciddi yazılardan ziyade eğlendirici fıkralarla ilgileniyorlar. WEILL, *op. cit.*, 291.

(57) SAUERWEIN, *op. cit.*, s. 32; WEILL, *op. cit.*, s. 296; M. KRIESBERG, *Dark Areas of Ignorance*, in *Public Opinion and Foreign Policy*, (edited by Council on Foreign Relations), New York, Harper and Bros, 1949, s. 61; H. AGAR, *Rights and Responsibilities*, in ICKES (ed.): *op. cit.*, ss. 22, 24; B. BLIVEN, *Balance Sheet for American Journalism*, *Ibid.*, ss. 32-33; I. BRANT, *The Press-for-Wilkie Club*, *Ibid.*, s. 52; F. KIRCHWEY, *How to Get a Free Press*, *Ibid.*, s. 199; A. ROBB *Who Does Control the Press*, *Ibid.*, s. 223.

yük şehirlerinde bir günlük gazete çıkarmak için muazzam bir sermaye gerekmektedir. Başlı başına bir iktisadî işletme olduğu kadar diğer iktisadî sahalardaki işletmelerin de hizmetinde son derece önemli bir vasıta olarak belirmiştir: bilhassa ilâncılık kanalıyla hususi teşebbüslerin verdikleri ilânlar hem gazeteyi besleyen en önemli kaynaktır, hem de gazetenin siyasî tesirlerden kurtulmasını temin eder (58). Bununla beraber, en büyük geliri sağlayan ilânların, bilhassa ilân şirketlerinin, aynı zamanda gazetelere kendilerinin hoşlarına gidecek politikayı da dikte ettirdikleri veya gazete nâşirlerinin, ilân şirketlerinin hoşuna gitmeyecek şeyleri basmadıkları da söylenir (59). Bu iddiaları reddedenler de, ya böyle bir şeyin vâki olmadığını, veya gazeteye tesir eden tek "tazyik gurubu" nun ilân şirketleri olmadığını, diğer "tazyik guruplarının, gazete sahiplerinin, ve bilhassa gazete satın alanların en büyük rolü oynadığını söylerler (60).

Gazetelere karşı yapılan tenkidlerde şüphesiz bir hakikat yapı vardır. Gazetenin kudreti bilinince daha ilk zamanlardan itibaren bir siyasî ve iktisadî mücadele vasıtası olduğu da anlaşılmıştır. Her sosyal gurup, veya menfaat temsilcileri, kendi fikirlerini kendi görüş zaviyesinden halka mal etmek için, sahip buldukları veya tesir edebildikleri gazeteleri kullanma yoluna gitmişler, dolayısıyla de gazeteler, bazen, hakikatı değil, fakat menfaata uygun değiştirilmiş hakikatı ifade ve yayma yoluna da sapsmışlardır. Böylece gazetecilik "terbiye vasıtalarından en kudretlisi, ve en ziyade göze çarpan"ı (61) olmaktan çık-

(58) MONROE, op., cit., s. 51; ROBB, op., cit., s. 229. - Amerika'da bir gazete nushasının maliyet fiyatı satış fiyatından yüksektir. Aradaki açığın kapatılmasını ve kârı ilânlar sağlar, WEILL, op., cit., 294.

(59) BLIEVEN, op., cit., s. 31; Amerika'da her bakımdan bağımsız olduğunu söyleyen, bunun için de hiç ilân basmayan ve yalnız satışı ile masraflarını ve kârını çıkarmağa çalışan bir gazete ("P. M.") yayınlanmıştır. - İlân şirketlerinin bizde de bazı büyük gazetelere bu şekilde tesir ettiği söylenmiş ve bunu söylediği iddia edilen kimse ile, bunu bir hareket ve iftira sayan gazete mahkemelik olmuşlardır.

(60) CLAPPER, op., cit., ss. 88 vd.; ROBB, op., cit., ss. 225, 229; N. P. POYTER, Checks and Balance to the Fourth State in ICKES (ed.): op., cit., s. 216. Tazyik gurupları arasında bilhassa dinî gurupların tesiri için Bk. R. D. CASEY, Pressure Groups and the Press, in MEIER and SAUNDERS (ed.), op., cit., ss. 128 vd. BOGARDUS, op., cit., ss. 46 vd.

(61) Gazeteler çıkmağa başladığından beri onların faydası, doğruluğu ve manevî değeri hakkında itirazlar da yükselmiştir. Fakat en aleyhtekiler bile onlardan tamamen vazgeçmeği göze alamamaktadırlar. Tenkitler için Bk. WEILL, op., cit., 392, 393, 399 vd, 404 vd. - Sayın ADIVAR da şöyle yazmıştır: "Efkârı umumiyeyi en toplu surette tecelli ettirdiği zannolunan matbuatın mubalâğa, tarafgirlik, havadis kıymeti düşüncesi yüzünden, sürüklendiği yanlış yollar olduğunu unutmamalıdır", Cumhuriyet gazetesi, 18 Şubat 1950.

miş bazı hususi menfaatlerin elde edilmesi veya sadece para kazanılması vasıtası halini almıştır(62).

Halk efkârının teşekkülünde gazeteciliğin, bilhassa Amerika'da doğurduğu bir mesele de, muhtelif gazete ve dergilerin büyük gazete tröstlerinin (newspaper chain) elinde toplanmasıdır. 1940 ta bu tip tröstler günlük gazetelerin % 38 ini ve pazar gazetelerinin % 46 sını kontrolleri altında tutuyorlardı. Böylece haber, baş yazı ve üslupların standartlaştırılmasına varılmıştı (63). Gazetelerde böyle bir temerküzün halk efkârını da kontrol altına aldığı, standartlaşmasına yol açtığı, bunun ise şahsî tefekkürü ortadan kaldırarak demokrasiyi tehdit ettiği söylenmiştir. Bu sözlerde hakikatın büyük bir hissesi olmakla beraber, durumun izam edildiği de belirtilmiştir.

Gazetelerin, halk, efkârının teşekkülünde rolü büyük olmakla beraber, halk efkârının vücut bulmasında, sevk ve idaresinde, daha önce edinilen tecrübeyi, vaziyet - alışları da hesaba katmak icap eder. Bu vaziyet - alışlar (64), Halk efkârının tâyininde ve değişmelerinde müessir oldukları için, onun her esen rüzgâra uymasına da mâni olur. Kaldı ki söz ve yazı hürriyetinin bulunduğu demokratik bir cemiyette, bir gazete-

(62) Gazetelerin temsil ettikleri fikre göre haber verişlerinin bir misali: "La Ville-de - Paris" adlı bir Fransız yolcu uçağı Atlântiği aşarken düşmüş ve personelinden iki kişi ölmüştü. Gazeteler bu haberi verirken şöyle başlıklar kullanmışlardı: "Fransız kanatlarının zaferi": bu başlığı birinci sayfasına koyan gazete, böyle bir kazaya rağmen personel ve malzemenin kurtuluşunu, Fransız havacılığın mükemmelliğine delil olarak gösteriyor. Bir başka gazetenin başlığı ise şöyle idi: "Millî bir felâket"; bu gazeteye göre böyle bir kaza havacılığın henüz gelişmediğini göstermektedir. Hükümeti destekliyen bir gazete "Fransız kanatları yolcuların güvenliğini sağlıyor" başlığını koyarken, muhalif gazetenin başlığı ise şu şekilde idi: "Hava yolculuğunda emniyetten hâlâ uzakız", J. MONDANGE, Une Industrie Nouvelle: La "Fabrication" de l'Opinion Publique, Paris, 1950, ss. 60-61. Bu konuda fazla tafsilât için Bk. DOBB, op., cit., Chp. xviii, ss. 333-358. Keza BRYCE, op., cit., ss. 107 vd.

(63) SMITH, LASSEWEL and CASEY, op., cit., ss. 21-23; WEILL, op., cit., ss. 289 - 291, 296; MONROE, op., cit., ss. 52 vd.

(64) Vaziyet - alışlar (Attitudes) üzerinde sosyal psikolojide pek çok şey yazılmıştır. Birkaç kaynak vermekle yetinelim: G. ALLPORT, A Hand Book of Social Psychology, Worchester, Clark University Press, 1935, ss. 798-844; ALBIG, op., cit., 171-180, 199-213; P. MAUCORPS, Psychologie des Mouvements Sociaux, Paris, Presses Universitaires de France, "Que sais - je?" serisi, No. 425, ss. 17-43. - Fert kanaatını muhtelif faktörlerin tesiri altında ve bunların bir muhassalası olarak edinir. Temel ve ana kanatlarımız uzun bir ameliyenin, aklın, peşin - inanışların ve tecrübenin mahsulüdür. Böylece bizde bir "potansiyel" kanaat mevcuttur. Arzî kanaatlarımızı kurarken de daha önce edinmiş olduğumuz muktesebat büyük ölçüde rol oynar. ALBIG, op., cit., ss. 56-60; SMITH, op., cit., ss. 21-22; ve 27-53; CLARK, op., cit., 122-123. - Keza Bk. LIPPMANN, op., cit., Part III, "Stereotypes", ss. 59 - 77.

nin veya gazete blokunun okuyucularını hakikate uymayan haberlerle istediği istikâmete sevk teşebbüs etmesi, gazetenin itibarını da düşürebilir (65). Sonra, her gazete alan o gazetenin fikirlerini paylaşan insandır, şeklinde düşünmek de her zaman doğru değildir. Bazı okuyucular sadece tefrikaları takip etmek, spor sayfasını okumak, müsabaka için kupon biriktirmek, çapraz - kelimeleri halletmek için de gazete alabilir. Hatta Amerika'da son senelerde, gazetenin halk etkâri yaratmakta öneminin azaldığına dair bir kanaat ta belirmiştir. Buna misâl olarak, Roosevelt'in, 1932, 1936, 1940 ve 1944 seçimlerini, Truman'ın 1948 seçimini gazetelerden büyük kısmının kendisine cephe almasına rağmen kazanmış olduğunu gösterirler (66).

Liderler :

İnsan topluluğu olan her yerde liderler vardır, fakat büyük liderler nadirdir (67). Lider, her sosyal gurubun âhenkli bir şekilde faaliyette bulunması için zaruri bir unsurdur. Liderin gayesi, rehberlik ettiği kimseleri, inandıkları fikirler üzerinde vazih ve kesin bir şekilde durmağa sevkettir. Lider ekseriya kendi şahsî fikri de olsa, fikrini ve şahsını rehberlik ettiği sosyal gurupla birleştirir (68). Lider yalnız bir rehber değil aynı zamanda bir taraftardır da. Bir kanaatin taraftarları arasında, o kanaati ifade, yayma ve savunma bakımından en dirayetli olan kimsedir. Bir lider kendi gurubunun arzularını, söylemek istediklerini herkese duyuran bir megafona benzetilebilir. Bu bakımdan, savunduğu fikre müzahir bir halk etkâri yaratmağa en müessir unsurlardan biridir (69). Demokratik rejimlerde siyasî parti liderlerinin önemi buradan da gelmektedir.

Fakat otorite ile liderlik arasında bir tefrik yapmak gerekir. "Otorite" bir makamdan gelir. Liderlik ise, insanları, makama dayanmadan yalnız şahsî vasıf ve meziyetlerle, ikna ve idare etme kudretidir (70). Eğer bir lider mevcut bir durumu müdafaa ediyorsa onu, yeni bir

(65) YALÇIN, op., cit., ss. 73-74.

(66) Roosevelt'i 1932 de gazetelerin % 40 ı, 1936 da % 36 sı, 1940 da % 23 ü desteklemişti. H. L. ICKES, op., cit., s. 4. 1944 te Dewey'i gazetelerin % 68, si Roosevelt'i % 17.7 si desteklemişti. 1948 seçiminde Dewey i gazetelerin % 78.5 u, Truman'ı % 10.03 ü tutmuştu. BOGARDUS, op., cit., s. 57.

(67) R. M. MacIVER, Society, New York, Farrar and Rinehart, Inc., 1937 (4th printing 1940), s. 338; R. T. LaPIERE, Sociology, New York, McGraw-Hill Inc., 1946, s. 516; SMITH, op., cit., s. 194.

(68) LIPPMANN, op., cit., ss. 184 vd.

(69) Ibid., s. 177; MONROE, op., cit., s. 50.

(70) MacIVER, op., cit., s. 336; ALBIG, op., cit., ss. 92, bilhassa 95.

ifadeyle, takviye eder; eğer bu durumun aleyhinde ise, gayri memnun kuvvetlerin toplanmasını sağlar, onlara bir vahdet, bir istikamet verir (71).

Liderleri tiplere ve kategorilere ayırmak üzere, sosyal psikoloji ile uğraşanlar bir çok denemeler yapmışlardır. Bunlardan hiç biri ne tam, ne de doğrudur. Bununla beraber, şahsî liderlik kabiliyeti, diğer otorite şekillerinden farklı olarak şu kategorilere ayrılabilir: **Temsilî liderlik:** bir guruba, o gurubun gaye ve istikâmetini değiştirmeden, sembollük eden liderin vasfıdır; **Dinamik veya yaratıcı liderlik:** gurubun gayelerini idare eden, icabında değiştiren liderdir. Tabii bir lider bu iki kategorinin vasıflarını da, nadir de olsa, kendisinde toplayabilir. Netekim makamın "otorite" si ile birlikte, şahsî liderlik vasıflarını da nefsinde toplamış liderler görülmüştür (72).

Liderin şahsî vasıflarına gelince, bir liderin halk efkârı üzerinde tesir edici vasıfları, her zaman ve her yer için aynı olmayabilir. Küçük gurup liderliği ile büyük kitle liderliğinin vasıfları da ayrıdır. Fakat liderin vasıfları hakkında bazı umumî müşahedelerde de bulunulabilir. •

Bryce, demokraside liderlerin teşebbüs kabiliyetli, halkın ihtiyaçlarına tesir eden kuvvetleri anlayabilen, hitabeti ve yazı kuvveti yüksek, kendinden emin, itimat telkin eden ve kendi adına reklâm yapabilecek yardımcıları cezbedecek vasıflarının bariz olmasını söylüyor (73). Sosyal şartları çok çabuk değişen demokratik batı dünyasında, itimat,, ancak çabuk ve doğru karar veren liderlere karşı duyulur. Bilhassa buharan zamanlarında, karışıklığı kesin kararlar düzeltebilir. Liderin ayrıca halkın müphem duygularına şekil vermesi, onları aksettirmesi de lâzımdır (77). Keza popüler bir liderin bir de "kendisine haslığı" olmalıdır (75). Mutlâka sempati ve dostluk toplayabilmesi lâzımdır. Bunun için, bilhassa demokrasilerde, liderler sık sık halkın içine karışır, temas eder, çok el sıkar, çok tebessüm ederler (76). Fakat mühim bir şart da, iyi bir büyük kitle liderinin iyi bir teşkilâtçı olmasıdır. Mevcut teşkilâtı iyi kullanabilmesi gerekir. Çok partili demokrasilerde, lider parti içinde de maha-

(71) MacIVER, op., cit., s. 338.

(72) Lider tasnifleri hakkında SANDERSON, BOGARDUS ve NAFE'nin görüşleri için Bk. ALBIG, op., cit., ss. 96-97.

(73) BRYCE, op., cit., Vol. II, Chp. 76 SMITH de aşağı - yukarı bu fikirdedir, op., cit., ss. 198 - 199.

(74) SMITH, op., cit., ss. 191-192, 200 vd.

(75) Bu vasıflar olmasa da lider adına propaganda yapanlar varmış gibi göstermeğe çalışırlar, ALBIG, op., cit., s. 100.

(76) SMITH, op., cit., s. 196.

retle iş görmesini bilmelidir (77). Bundan başka lider hakikaten ne yapabileceğini de hissedebilmelidir. Halka yol gösterecek kadar idealist olması lâzımdır, fakat halkın takip edemiyeceği kadar da değil (78).

Takdir edileceği gibi, bu vasıflar ve bu hareket tarzları kâfi değildir. Lider, bilhassa halkının da düşünen ve kafasını işleten vatandaşlardan tereküp ettiği demokrasilerde, heyecandan çok akıl ve mantığa da hitap etmesini bilmelidir. Heyecan geçer, fakat akıl ve mantık müstakar kanaatların teşekkülüne yol açar (79).

“Tazyik - Gurupları” :

Demokratik ve mûdil modern cemiyetlerde, âdetleri gittikçe artan menfaat gurupları vardır (80). Bilhassa anglo - sakson sosyolojisinin meşgul olduğu konu olan “tazyik - guruplar”ı (pressure groups), muayyen bir menfaat etrafında toplanmış insanlardan tereküp eder. Eunlar halk efkârının ve dolayısıyla hükümet işlerini kendi lehlerinde bir istikamete çevirmeğe çalışırlar. Kendi seslerini duyurmak isteyen bu guruplar bunu teşkilâtli bir sesle yapmak zorundadırlar. Bundan başka sadece bu gibi işlerle uğraşan şahısların yardımına da ihtiyaç duyarlar. İşte teşriî veya idarî makamlardan, temsil ettikleri gurupların menfaatına uygun karar ve tedbirler çıkarılmasını sağlamak için faaliyette bulunan böyle kimselere Amerika’da “lobbyist” denmektedir. Biz bunu dilimize “kanun - tellâli” veya “kanun - simsarı” şeklinde çevirebiliriz. Kanun - simsarları bu faaliyetlerini resmen yaparlar. Baroya kayıtlı bir avukat gibi, bunlar da Kongre’ye kayıtlıdırlar. İngiltere’den de bu gurupların faaliyeti önemlidir (81).

(77) ALBIG, op., cit., s. 101; Liderlerinde bulunması gerektiği söyledikleri çeşitli vasıfların bir kaç müellife göre tasnif edilmiş listeleri için Bk. Ibid., ss. 102-103. - Liderin demagog’tan farkları hakkında Bk. SMITH, op., cit., Chp. xi, ss. 210-234.

(78) SMITH, op., cit., s. 196. Bu vasıfları olmıyan lider hakkında şu fıkra anlatılır: Fransız İhtilâli sırasında bir “lider”, penceresi altından geçen kalabalığı görerek şöyle demiştir: “Eyvah, bizimkiler gidiyor. Peşlerine takılmam lâzım. Çünkü ben onların lideriyim.”

(79) Ibid., s. 208.

(80) ALBIG, op., cit., s. 269. CHILDS, tazyiki - gurupları bakımından Nazi Almanyasını inceleyerek şunları söylüyor: Diktatörlükte, tazyik - gurupları ortadan kalkmış, bunların yerini siyasi tazyik almıştır. Demokratik cemiyetlerde hususî menfaatlar adına devlet ve hükümet işleri üzerinde tazyik yapan bu guruplar, diktatörlükle idare edilen memleketlerde hususî menfaatlar üzerinde hükümetin tesir yapmasına vâsita teşkil eden teşekküller halini almıştır, op., cit., s. 104.

(81) W. F. OGBURN and M. F. NIMKOFF, *A Handbook of Sociology*, London, Kegan Paul and Co. Ltd., 1947, s. 198, - H. BUNBURY, *Opinion et Gouver-*

“Tazyik - gurupların”ın gayesi, kendilerine menfaat getiren bir programı destektirmektir. Üyelerinin müşterek menfaat veya idealleri için mücadele ederler. Teşrii veya idarî makamlardan sadır olabilecek, kendilerine karşı “gayrı dostane” bir âmme siyasetini bertaraf etmeğe çalışırlar. İkna kuvveti kulanmakla beraber, bazen tehdit ve şiddete kadar baş vurabilirler (82). Bu guruplar iyi teşkilâtlanmış ve iyi finanse edilmişlerse, ekseriya, davranışları kontrol etme ve onlara şekil verme tekniğinde büyük vukuf sahibi mütehâssısların hizmetinden de faydalanırlar (83). Bunun için de, Washington’da Kongre üyelerinden çok kanun-simsarı vardır, onlardan daha iyi para kazanırlar ve belki daha beceriklidirler (84). Bunlar teşrii meselelerde son derece malûmatlı ve mahir profesyonellerdir. Bazen, avukat gibi, bir kaç müşteri adına çalışırlar. Menfaatleriyle ilgili kimseleri, muhtelif vasıtalarla ikna etmeğe uğraşırlar

ment, Londres, 1947, ss. 5 vd. Tazyik - guruplarının çığırtkanlığını yapmağa Amerikada “lobbyiste” de denmektedir. Biz bu terimle kastedilen fonksiyonu düşünerek dilimize “kanun simsarı” veya “kanun tellâlı” diye çevrilebileceğini zannediyoruz. Amerikadaki kanun - simsarları hakkında Senatör McKellar 1924 te şöyle yazmıştı: “Şeker menfaatları için, çelik menfaatları için, yün menfaatları için, kimyevî gübre menfaatları için, içki yasağı aleyhtarları ve lehtarları için, pamuklu mensucat menfaatları için, posta memurları için, sendikalar için, demiryolları için, kadınların eşit hakları için, memurlar için, armatörler için, vergilerin indirilmesi için, enerji kaynakları için, petrol menfaatları için, malûl emekliler için, Ordu için, Donanma için, maarife yardım için, ve diğer menfaatlar için kanun - simsarları vardır. Washington otelleri bunlarla kaynamaktadır”, SMITH, op., cit., ss. 235-236. - Bu gurupların muhtelif şekillerde tasnifi için Bk. ALBIG, op., cit., ss. 272-273. - Bunları başlıca ekonomik guruplar (sınai ve ticarî guruplar, sendikalar, çiftçi teşkilâtları), islâh gurupları (ahlâkî gayelerle kurulmuş teşkilâtlar, kadın birlikleri, içki aleyhtarı cemiyetler), meslekî guruplar ve dinî guruplar diye tasnif etmek mümkündür, Ibid., s. 273.

(82) Zafer gazetesinde (28 Ağustos 1954) şöyle bir havadis çıkmıştır: “Wankuver - Otuz yedi dindar kadın Oakala hapishanesi mahkûmlarının çalıştıkları bir çiftliği ateşe vermişlerdir. Hükümet memurları yangın yerine yetiştikleri zaman kadınlar soyunmağa başlamışlar, nümayiş ve protestolarda bulunarak çocuklarının kanun gereğince mektebe devamlarını ve üçüncü dünya harbi hazırlıklarını protesto etmişlerdir. Dindar kadınların bu nümayiş bilhassa üçüncü dünya harbine hasredilmiştir. Çünkü onlar 1953 Eylül ayında, yine Allahın emri ile çıplak olarak nümayişte bulunarak çocukların yerli mekteplere devam mecburiyetini koyan hükümet kararını protesto etmişlerdi.”

(83) R. D. CASEY, op., cit., s. 124. - Tazyik - gurupları için “üçüncü meclis”, “görünmez hükümet”, “tahtın arkasındaki kuvvet” denmiştir. E. KENNEDY, Pressure Groups and Political Power, in ATTEBERRY etc. (ed.), op., cit., Vol. II, s. 71.

(84) SMITH, op., cit., s. 250; tafsilât için Bk. ALBIG, op., cit., ss. 274 - 281.

(85). Halk efkârına tesir için propagandaya da baş vururlar. Böyle bir propaganda, halk efkârını yoktan yaratmasa bile, hiç olmazsa "hızlandırır" kanaatindedirler. Hükümeti kontrol etmenin en iyi yolu halk efkârını, kendi menfaatları zaviyesinden, kontrol altında tutmak olduğunu bildikleri için bu yolda çok para harcanır (86). Çünkü Kongre'nin, kalabalık üyesi olan "tazyik gurupları"na karşı hassas olacağını düşünürler. Az üyeli "guruplar" da taraftar kazanmak zorundadırlar. Dâvalarının, âmme meselesi, âmme dâvası olduğu intibamı verdirmek için propagandaya girişmek zaruri olur. Gaye halk efkârının böyle istediğine kanun vazını ikna etmektir (87). Bunun için seçim bölgelerinden, temsilcilere mektup ve telgraf yağdırmağa çalışırlar. Basın da bu istikâmette büyük bir rol oynar (88).

"Tazyik - gurupları"nın kötü yollara, ve tecrübesi görüldüğü gibi, suistimallere sapmadan çalışmaları için Amerika'da hususi bir kanun çıkarılmıştır. Kanun - simsarları Kongre'ye kayıt olmak, kimler hesabına çalıştıklarını açıklamak ve hesaplarını bildirmek zorundadırlar (89).

"Tazyik - gurupları"nın nasıl çalıştıklarını göstermekte "klâsik" misâl, Amerika'da içki yasağı konulması sırasında, yasağın lehinde ve aleyhinde olan gurupların, halk efkârına tesir etmek için giriştikleri faaliyetlerdir. Bu yasağın lehinde olan bir çok içki - aleyhtarları teşkilât ve müessese, kiliseleri de bu istikâmete seferber etmişlerdi. Bütün bu gurupların faaliyetini organize ve idare etmek için de ücretli uzmanlardan mürekkep bir ekip kiralanmıştı. Bunların ana teması, Amerikan ailesinin saadetinin ve Amerikan vatandaşının sıhhatinin bu yasağı kabule bağlı olduğu idi.

Yasak aleyhinde olanlar da daha ziyade müskirat imâlcileri ile içki satan müessese sahiplerinden tereküp ediyordu. İçki satışı serbest bırakıldığı takdirde, içkiye konacak vergi sayesinde gelir vergisinin azaltılacağını ümit edenler de bunlara katılmıştı. Bunlar İçki Yasağı

(85) Suistimaller için Bk. SMITH, op., cit., Chp. xii, ss. 235-264; KENNEDY, op., cit., s. 75 vd.

(86) SMITH, op., cit., ss. 252 - 254; ALBIG, op., cit., s. 24.

(87) CHILDS, op., cit., ss. 57, 132, 137-138.

(88) Kanun - simsarlarının kullandığı en emin vasıtalarından biri de, teşriif meclislere kendi dâvalarını tutacak kimseleri seçtirmektir. Kanun - simsarları esas itibariyle partizan değillerdir; kendilerinin görüşünü kim savunacaksa onu seçtirmeğe gayret ederler. Siyasî partiler de üye adedi fazla veya kudretli tazyik guruplarına ve kanun - simsarlarına pek fazla uzak kalamazlar, SMITH, op., cit., ss. 257, 261 vd., 263. - Tazyik gurupları ve basın arasındaki münasebet için Bk. CASEY, op., cit., ss. 124 vd.

(89) KENNEDY, op., cit., ss. 78-82.

Aleyhtarları Cemiyeti kurarak faaliyete geçtiler. 1930 da dört milyondan fazla kitap ve broşür dağıtmışlardır. Bütün "tazyik - gurupları"nda olduğu gibi, bunlar da asıl gayelerini daha asıl gayelerle örtüyorlardı: Anayasanın korunması, Eyâlet haklarının Federal Hükümete karşı savunulması gibi (90).

Propaganda :

Bugün artık "propaganda devri" ni yaşamakta olduğumuz söylenmektedir. En ufak bir sosyal gurubun hayatından milletlerarası camiaya kadar her şey bir propaganda atmosferine bürünmüştür. Bilsek veya bilmesek, kabul etsek veya etmesek günlük, hayatımızda olduğu kadar tefekkür hayatımızda da neyin hakikata ne derece yakın olduğunu kestirmek imkânı elimizde tam manasile vardır denemez. İşte, hakikatin binbir türlü ifade edilen alternatifleri arasında, muayyen bir meselede Hakikati bu şartlar altında tanımak, bu şartlar altında bulmak zorundayız. Cesameti ve gayeleri ne olursa olsun; her sosyal gurup bir dereceye kadar hem propagandanın kurbanı, hem de failidir (91).

Propagandanın tarihi, fikirlerin ve kanaatların yayılma tarihi ile birleşir (92). Bu tarihçeye tesir eden unsurları şu şekilde toplamak mümkündür: Demokrasinin yayılması ve herkese oy verme hakkının tanınması; eğitim vasıtalarının ve okuma yazma bilenlerin artışı; ulaştırma ve haberleşme vasıtalarında muazzam teknik değişiklik; sosyal işbirliği ihtiyacının bir muazzam zaruret halini alışı (93). Bilhassa teknik haberleşme vasıtalarında sonsuz gelişme propaganda imkânlarınıve zaruretini geliştirmiştir. Rotatif makineler, radyo, televizyon her fikri en kısa bir zamanda, istenildiği şekilde, istenilen yere ulaştırma imkânını sağlamıştır (94).

Propaganda nedir? Propagandanın bir çok şekilde tarifi yapılmıştır. En geniş tarifi bir fikri yayarak ona taraftar toplama tekniği-

(90) OGBURN and NIMKOFF, op., cit., ss.197 vd. MONROE, op., cit., ss. 50-51; SMITH, op., cit., ss. 244 vd., bilhassa 253 vd; DOBB, op., cit., 212 vd. bir şeyin propaganda olduğunu belirtebilecek kıstaslar Bk. BOGARDUS, op., cit., ss. 156 - 162.

(91) J. DIENCOURT, *La Propagande, Nouvelle Force Politique*, Paris, Armand Colin, 1950, Chp. I, "Le régime de la propagande", ss. 1-18.

(92) CHILDS, op., cit., s. 76. Tarihçe için, Idib, ss. 75 vd.; ALBIG, op., cit., ss. 287 vd.; DRIENCOURT, op., cit., Chp. III, ss. 282 vd.

(93) CHILDS, op., cit., s. 76; ALBIG, op., cit., 282.

(94) J. - M. DOMENACH, *La Propagande Politique*, Paris, Presses Universitaires de France, "Que sais - je?" serisi, No. 448, ss. 12-13.

dir. Böyle olunca ve bu gaye, sosyal mahiyeti ile de birleşince, kullanacağı vasıtalara ve tekniğe de tesir eder. Mümkün olduğu kadar fazla kimseye hitap etmek istediğinden birçok kimeseye mevcut umumî davranışları istismar etmeğe gayret eder. Bundan başka, derhal netice almağa çalışır. İzah etmeğe, tartışmağa vakti olmadığı için, kabul ettirmek istediği, fikri, görüşü veya davranışı en basit, en müşahhas ve en kesin şekillerine irca eder. Bunların tutunması için de aynı şeyleri daima tekrarlar (95).

Propaganda konusunda Prof. F. E. Lumleyin tarifi, üzerinde, fazla tenkit edilerek te olsa, en fazla durulan tariflerdendir. Profesöre göre, propaganda şu hususlardan birini, bir kaçını veya hepsini saklıyarak bir fikri veya davranışı yayma ve kabul ettirme gayretidir: 1) Menşini; 2) ilgili menfaati; 3) kullandığı usulleri; 4) yaymak istediği muhtevayı; 5) kurbanların karşılaşacakları neticeleri. Bu bakımdan propagandanın ancak kötü bir şey olacağını düşünmek lâzımdır (96). Halbuki kötü ve iyi izafî olduğu gibi, iyi'nin de kötü karşısında aynı mücadeleye aynı vasıtalarla katılması lâzımdır (97). Propaganda Tahlilleri Enstitüsü şu tarifi vermektedir: Propaganda önceden tesbit edilen gayelerle, fertler veya guruplar tarafından, başka fertler veya gurupların kanaatına veya hareketine tesir etmek için kasten bir kanaatın veya icraatın ifadesidir (98). Görüldüğü gibi burada sadece bir müşahede bahis mevzuudur, iyi ve kötü gibi tefriki güç kıymet hükümlerine gidilmemektedir.

Propagandanın mahiyetini belirtmek için onu bilhassa Eğitim, Reklâm ve Haberleşme ile karşılaştırırlar. E. D. Martin, diğer bir çok müellifler arasında, bu bakımdan şöyle demiştir: Eğitimin gayesi kanaat serbestliği kazandırmaktır; Propaganda ise hazır kanaatları sunar. Eğitimle Propaganda hem gayeleri hem de metodları yönünden doğrudan doğruya birbirinin zıttıdır. Eğitim, yavaş bir gelişme sağlamağa çalıştığı halde, Propaganda çabuk neticeler elde etmeğe bakar. Eğitim yapan, halka nasıl düşünmesi lâzım geldiğini, Propagandacı neler düşünmesi lâzım geldiğini söyler. Eğitimci şahsî mes'uliyeti geliştirmeğe uğraşır, propagandacı kitlevî tesir elde etmeğe gayret eder. Eğitimci

(95) DRIENCOURT, op., cit., s. 21.

(96) CHILDS, op., cit., s. 79; ALBIG, op., cit., s. 285; DOBB, op., cit ss. 80 vd.; DRIENCOURT, op., cit., ss. 21-22.

(97) CHIDS, op., cit., ss. 80 vd.

(98) CHILDS, op., cit., s. 81; DOBB da buna yakın bir tarif veriyor, op., cit., ss. 75-76, 89 vd. Bilhassa kastî olan propaganda ile olmiyanı arasındaki tefrik için, Ibid., ss. 71 ve d., OGBURN and NIMKOFF, op., cit., s. 200.

muhakeme ister, Propagandacı icraat ve hareket istihsaline çalışır. (99).

Propagandanın tekniği üzerinde pek çok araştırmalar yapılmıştır. Bunların hepsini tespit imkânı olmamakla beraber, bazı umumî vasıfları göstermek mümkündür: Bir kere propaganda her şeyden önceye kitleye hitap ettiği için seçeceği metodlarda da kitlenin vasıflarını göz önünde tutar (100). Propaganda daima hitap ettiği kimselerin hislerine hitap eder. Kabul ettirmek istediği fikir ve vakıaları basite irca ederek mütemadiyen tekrarlar. Tekrar, propagandanın başlıca hususuyetidir. Hâdiseleri veya fikirleri istediği şekle sokar. Delilleri yalnız bir taraflı arzeder. Gayesi objektif olma değil, savunduğu gayeye taraftar kazanmaktır. "Nabza göre şerbet verme" kaidesine uygun olarak hareket eder. Muhakemedен, tartışmadan kaçınır. Kabul ettirmek istediği şeyi, derhal anlaşılacak ve akılda tutulacak şekilde basite irca etmeğe çalışır; bunun için de geniş ölçüde sloganlardan, basit istatistiklerden faydalanır, klişe tabirlere, isim takmacılığına sık sık başvurur. Bazı itibarlı şahıs ve müesseselerin da, savunduğu fikre taraftar olduğunu göstermeğe çalışır. Mukabil propagandanın, delillerini ya yok farzeder, veya onları kesin ve basit ifadelerle reddeder. Nihayet ulaştırma ve haberleşme vasıtalarından azamî derecede faydalanma yollarını arar. Hatta bu vasıtaları mümkün olduğu kadar kontrolü altına almağa çalışır (101).

Propagandanın bu tek taraflı gayretlerini bir dereceye kadar önliyen, fakat aynı zamanda hakikî durumun anlaşılmasını biraz daha

(99) DOBB, op., cit., s. 84; SMITH de aynı fikirde, op., cit., s. 55. - Tenkitler için DRIENCOURT, op., cit., ss. 22; DOBB, op., cit., ss. 79-88;. İlanıcılığın propagandadan farkı, ilan teğebbüsünün arkasında gizli bir gaye, maksat olmamasıdır. Maksat açıktır: muayyen bir malın, muayyen bir markanın geniş bir kitle tarafından benimsenmesini istemek. İlanıcılığın propagandaya benzer tarafı, hissi unsurlardan faydalanması ve vasıfları izam etmesidir. Bk. MONROE, op., cit., s. 46; DOMENACH, op., cit., ss. 15-17; DOBB, op., cit., ss. 157 vd. İlanıcılık konusunun bir çok meselelerini kavriyan bir eser: E. WEILLER, *La Publicité, sa psychologie, son organisation et sa fonction économique*, Paris, Sirey - (tarih yok). Haberleşme (information) ile Propaganda arasındaki fark, pek kesin olmamakla beraber, şöyle gösterilebilir: Haberleşme, aydınlatma gayesiyle, propaganda ise tesir etme gayesi ile, vakıaların ve kanaatların naklidir, Bk. L. MARKEL, op., cit., ss. 16 vd. Böyle tefriklerin güçlüğü ve lüzumsuzluğu hakkında DRIENCOURT, op., cit., ss. 118 vd. Bk. BOGARDUS, op., cit., ss. 96 vd.

(100) DRIENCOURT, op., cit., ss. 71 vd.

(101) ALBIG, op., cit., ss. 312-320; CHILDS, op., cit., ss.89-102; DRIENCOURT, op., cit., Chp. V, ss. 79-104, Chp. VI, ss. 105-152; DOMENACH, op., cit., ss. 44-83; MONROE, op., cit., ss. 62-65; DOBB, op., cit., ss. 413-417; BOGARDUS, op., cit., ss. 150 vd.

güçleştiren, mukabil - propagandadır. Yani "ateşe ateşle mukabele" etmektir. Bu karşılıklı ateş teatisinde yananlar arasında Hakikatde olmakla beraber, mukabili - propaganda propagandacının maksadını açıklamak, halka düşünmek ve kanaatını kurmak için daha fazla malûmat malzemesi verir. Asıl mühim olan, halkın kendisine sunulanları tenkit etmeden benimsemiyecek bir eğitim görmüş olmasındadır. Serbest düşünmesini bilen halk, mümkün olduğu nisbette yalanlar veya değiştirilmiş olan gerçekler arasında bir fikir edinebilir, doğru olanı veya doğruya en yakın zannettiğini kabul eder. Halk efkârı da bu şartlar altında teşekkül eder (102).

R a d y o :

Radyo, bilhassa Birinci Dünya Harbinden sonra en önemli bir haber alma ve propaganda vasıtası olarak gelişmiştir. Radyonun gazetelerden başlıca üstünlüğü, okuma bilmiyenleri de tesir sahasına alması, onlara da erişebilmesidir. Radyonun musiki ve eğlence programlarını, günün meşhur sana'atkârlarını dinleyici karşısına getirmesi, siyasî liderlerin görüşlerini kendi sesleri ile bizzat anlatmak ve dinlemek imkânını vermesi, radyoyu, büyük kitlelere tesir eden en önemli vasıtalarından biri yapmıştır. Böylece radyo sosyal hayatının bütün cephelerinde bir çok yenilikler yaratmıştır (103).

Bir haberleşme vasıtası olarak radyonun üstün ve zayıf tarafları vardır. Radyodan gelen ses, yazılı bir metinden çok daha ilgi çekebilir, ikna kuvveti daha fazla olabilir. Bununla beraber radyo konuşması, yazılı metnin devamlı oluşuna karşı elverişsiz bir durumdadır. Okuyucu hatırlamak istediği şeyi tekrar okuyabilir. Dinleyicinin böyle bir imkânı yoktur. Bundan başka radyo, halk efkârının teşekkülünde müessir olması için, ancak ve bilhassa "ortalama" dinleyici seviyesine hitap etmek zorundadır. Okuyucu ise zevkine uygun malzemeyi arar. Buna rağmen, radyonun halk efkârı yaratmakta rolü yazılı şeylere nisbetle daha çoktur denebilir (104). Bilhassa okuma bilenlerin az olduğu, gazeteciliğin ve ulaştırma vasıtalarının fazla gelişmediği memleketlerde. Bununla beraber radyo, şahsî temasın yerine geçmiş sayılmaz. Gine halk efkârına

(102) SMITH, op., cit., s. 74; MONROE, op., cit., s. 66; DOBB, op., cit., ss. 143 vd. BOGARDUS, op., cit., ss. 164 vd.

(103) Radyonun sosyal hayata 150 tesirini gösteren liste için Bk. OGBURN and NIMKOFF, op., cit., ss. 564-568. Bir yazara göre Roosevelt gazete tiplerin büyük kısmının aleyhinde kampanya yapmalarına rağmen Halk efkârını radyodaki "oçak başı sohbetleri" ile kendisine bağlamıştır, DRIENCOURT, op., cit., s. 148.

(104) SMITH, op., cit., s. 95; BOGARDUS, op., cit., ss. 76 vd.

tesir etmek isteyen liderler memleketi dolaşırlar, halkla bizzat temas ederler. Hatta televizyonun tatbik sahasına büyük ölçüde girdiği memleketlerde bile yüz - yüze konuşmanın tesiri azalmamıştır. Bu çeşit toplantılarda da mikrofونun büyük üstünlüğü, çıplak sesin toplayamayacağı bir kalabalığı bir araya getirmesidir (105).

Radyonun bu kadar müessir bir propaganda vasıtası oluşundandır ki birçok memleketlerde radyo yayımlarını devlet hususi mevzuatla bağlamış, hatta bizzat kendi elinde tutmuştur. Mesele radyo mülkiyetinin devlette veya serbest teşebbüste oluşu değil, tek taraflı olarak bir görüşü savunması, karşı görüşlere ifade imkânı bırakılmamasındadır. Bir iktisadî devlet teşekkülü olan B. B. C. tarafsızlığı ile meşhurdur (106). Buna mukabil Amerika'da büyük radyo şirketlerinin muayyen bazı ellerde toplanmış olması pek fazla mahzurlu sayılmamaktır. Bazı suistimallere, ilân şirketlerinin tesirlerine veya tazyik - guruplarının rolüne temas edilmekle beraber, radyoların takip ettikleri ana prensip umumiyetle, bilhassa münakaşalı meselerde, taraflara eşit imkânlar sağlamaktır (107).

Basının mı yoksa radyonun mu, halk efkârı üzerinde daha müessir olduğu sarıh olarak tesbit edilmemiştir. 1939 da Fortune dergisinin yaptığı bir yoklamada, kendilerine müracaat edilenlerin % 64 ü günlük haberlerini basından, % 25 i de radyodan aldıklarını ifade etmişlerdi.

“Aynı konuda birbirini nakzeden tefsirler duyarsanız basına mı, radyoya mı inanırsınız?” sorusuna verilen cevaplar şu nispetler içinde dağılmıştır :

% 22.4	Radyo haber bültenine inanırım.
17.6	Radyo tefsircisine inanırım.
13.0	Selâhiyetli şahsiyetlere inanırım.
12.4	Gazete başmakalesine inanırım.
11.1	Gazete haberine inanırım.
3.4	Gazete daimî yazarına inanırım.
11.6	Gazete yazarına göre değişir
8.2	Bilmiyorum.

(105) Ibid., ss. 109 vd.

(106) İngiliz radyosunun gelişmesi için Bk. R. H. COASE, *The Origine of the Monopoly of Broadcasting in Great Britain*, in BERELSON and JANNOWITZ, (ed.): op., cit., ss. 248 - 251. Keza Bk. *Annual Report of the Central Office of Information for the Year 1947-48*, London, His Majesty's Stationery Office, 1948. Keza Bk. BOGADUS, op., cit., s. 90.

(107) SMITH, op., cit., ss. 109 vd.

Bu netice gösteriyor ki Amerikalılar radyoya karşı daha fazla itimat etmektedirler (108).

Amerika'da seçimler sırasında bir mıntıkada yapılan inceleme, radyo programındaki siyasî yayınların halk etkârını değiştirmekten çok takviye ettiğini göstermiştir (109). Bir kere, seçimler sırasında radyoları en fazla dinleyenler, hangi tarafa oy vereceği hususunda tereddütte olanlardan ziyade, çoktan kanaatını edinmiş olanlardır. Radyo dinleyen kendisini "hâdise"ye daha yakından bağlı saymaktadır. Keza radyoda verilen bir nutuk, ertesi gün gazetelerde çıkan metninden daha dramatik bir tesir uyandırmaktadır (110). Bir başka yazar da şöyle demektedir: "Geniş ekseriyet, siyasî programları bilgi edinmek için değil, kendi görüşlerinin mühim adamlar tarafından ifadesi yolu ile, hislerini tatmin sadedinde radyo dinlerler" (111).

Radyo konusunda önemli bir nokta da şudur: Radyo genel olarak bir eğlence vasıtası telâkki edilmektedir. Amerikan radyolarının akşam yayınlarında programın üçte ikisini temsil, hafif müzik, takriben % 15 ini haberler ve % 5 ini de klâsik müzik teşkil etmekteydi (112). Radyo işletmeciliğini tenkit edenler, radyo gibi çok önemli bir vasıtanın eğlen-dirme kadar yetiştirici bir rolü de olduğunu ileri sürerler. Amerika'da Federal Communication Commission radyo şirketlerinin imtiyazlarını yenilerken, programlarında eğitime ayırdıkları nisbetin de gözönünde tutulacağını bildirmişti (113).

Şimdiki halde, bütün büyük radyo idarelerinde programlar hazırlanırken dinleyicileri eğlendirmek, onlara bir şeyler öğretmek ve halkın musiki, şiir, tiyaro gibi güzel sanatlar ihtiyacını karşılamak lâzım geldiğeri de göz önüne alırlar. Bir yazarın dediğine göre, radyoları ellerinde bulunduranlar - ister devlet, ister hususî teşebbüs veya bir karma teşekkül olsun - programlarının terbiyevî ve bediî gayesi yanında ayrıca muayyen bir siyasî veya iktisadî gayeyi istihsal etmesini gözettileri de olmaktadır. "Usta" bir radyo idaresi bu siyasî

(108) Nermin ABADAN, *Hâkimiyeti Teshil Bakımından Halk etkârı Probleminin Önemi*, Ankara Hukuk Fakültesi Doktora seminer vazifesi 1952, s. 4.

(109) P. L. LAZERSFELD, *The Effect of the Radio on Public Opinion*, ss. 68-69 (N. ABADAN'dan naklen op., cit.); Keza Bk. BOGARDUS, op., cit., s. 229.

(110) LAZARSFELD, BERELSON, GAUDET, *The People's Choice*, New York, Columbia University Press, 1944, 1948 (2nd printing 1949), ss. 124, 128-129.

(111) A. G. HAYES, *Civic Discussion over the Air*, in *Annals for Amer. Acad. of Pol. and Soc. Sc.*, Jan. 1941, ss. 213-238.

(112) MONROE, op., cit., s. 54.

(113) *Ibid.*, s. 55. Bk. Federal Communications Commission'un 1946 raporu, in BERELSON and JANOWITZ (ed.): op. cit., ss. 252 vd.

gayeyi açığa vurmamağa çalışır; ancak bu maksatla hazırlanan programlarının tesiri altında kalacak dinleyicilerin ve dolayısıyla halk efkârının, yavaş yavaş istenilen istikamete yönelmesi, ve zaten o istikamette ise, ondan ayrılmaması beklenir (114).

II. HALK EFKÂRININ YOKLANMASI

1. Halk Efkârı Yoklamasının Gelişmesi :

Son yirmi sene içinde halk efkârının yoklaması, basit bir ticarî kazanç vasıtası olmaktan, veya bir akademik merak içinde kalmaktan çıkarak, kedisine has sahası, meseleleri olan müstakil bir disiplin haline gelme istidadını göstermiştir (115). Sosyal ilimlerle uğraşan bilginler kadar, büyük iktisadî müesseselerle, gazeteler ve devlet adamları da artık bu konuya gerekli önemi vermektedirler.

Sosyal ilimlerle uğraşanlar, uzun müddet, halk efkârı yoklamalarına ya bu usullere karşı duydukları itimatsızlıktan ilgi göstermemişlerdir veya, ticarî bir rekabet içinde çalışan yoklama müesseselerinin ketumluğundan bu konuda teknik bilgi edinmek çok güç olmuştur. Bugün artık o ilk adımdaki bilgisizlik ve şüphecilik büyük ölçüde ortadan kalkmıştır.

James Bryce meşhur eserinde (116) Halk efkârının ne olduğunu söyledikten sonra asıl güç olan meselenin, herhangi bir kanaatın diğerinden daha kuvvetli bulunduğunu tefrik etmek üzere, muhtelif fikir ceryanlarının nisbî kuvvetini tâyin etmek olduğunu kaydediyor. Çünkü, onun kanaatına göre, elektrik ceryanının voltla ölçülmesi gibi, fikir ceryanlarını da ölçmeye imkân yoktur. Bryce, halk efkârındaki temayüllerin nasıl anlaşılacağını sorarken bunun politikacıları çok meşgul eden, şaşırtıcı bir mesele olduğuna işaret ediyoruz.

Amerika Birleşik Devletleri Cumhuriyet Başkanlarından Lincoln şöyle demiştir: "Ben, halkın yapılmasını istediği şeyin yapılmasını istiyorum; mesele de bunu tam olarak nasıl anlayacağımdır" (117). Woodrow

(114) ERTUĞ, op., cit., ss. 130-131.

(115) "Bence halk efkârı yoklamaları, gizli oy verme usulünün icadından beri en önemli sosyal icatlardan biridir", F. S. CHAPIN, in MEIER and SAUNDERS (ed.), op., cit., s. 218.

(116) BRYCE, op., cit., Vol. I, s. 175.

(117) Bu sözleri Gallup naklediyor, in MEIER and SAUNDERS (ed.), op., cit., s. 218.

Wilson ise bu endişeyi bir basın toplantısında şöyle ifade etmişti: "Diyorsunuz ki "Konuştuğum herkes şöyle veya böyle düşünüyor. Halbuki, pekalâ biliyorum ki siz önünüze çıkan herkesle konuşmuş değilsinizdir... Birleşik Devletler halkı, kendi kendine düşünmektedir; ne düşündüğünü ne siz, ne de, daha kötüsü - çünkü mes'uliyet benim omuzlarımdadır - ben biliyoruz. Bunu ortaya çıkarmak için elimdeki en kötü vasıtalarından başka bir şey olmamasına rağmen, sanki biliyormuşum gibi hareket etmem lâzım.. Ben başkanlığa keyfime göre hareket etmek için getirilmedim" (118).

Cumhuriyetin ilânı sırasında ortaya attığı bir soruda "Cumhuriyet meselesinde, efkârı umumiyede, âni bir hâdise karşısında kalmış olmak hissi var" mış şeklinde bir ibare kullanan bir gazete için Atatürk şöyle demiştir: "Bu suali tertip edenlere biz de bir sual soralım: Evvelâ, efkârı umumiyeye ne vasıta ile muttali olmuşlar?" (119).

İşte bu sebeplerle, uzun müddet halk efkârını tesbitte en iyi metodu bulmak ve kullanmak için pek çok araştırmalar ve tecrübeler yapılmıştır. Şimdiye kadar kullanılan metodları, çok umumî olarak dört grupta toplamak mümkündür:

(a) **Delaşıcı muhabirler** : Sual sorma sanatına vakıf kimseler, mümkün olduğu kadar çeşitli mesleklerden mümkün olduğu kadar fazla kimseyle konuşarak, onların muhtelif meseleler hakkındaki fikirlerini anlamaya çalışırlar. Bu metodun zayıf tarafı, araştırmayı hazırlarken ve sual sorarken sübjektif unsurların, bilhassa suali soranın, cevaplara tesir edebilmesidir.

(b) **Muhteva tahlilleri** : Halk efkârının gazetelerde, dergilerde, parlamentodaki müzakerelerde, tartışmalarda nasıl aksettiğini incelemek. Bunun mahzuru, bütün bu vesikaların hâdiseleri veya kanaatları tek taraflı gösterebilmesidir. Kaldı ki bir mesele hakkındaki bütün kanaatlerin gazetelere aksetmemesi de mümkündür (120).

(c) **Kitle müşahedesi** : Bu usul daha ziyade İngiltere'de denemiştir. Muazzam bir amatör muhabir kalabalığı, halkın davranışını müşahede ederek kanaatları toplarlar ve bir merkeze bildirirler. Bu me-

(118) G. GALLUP, A Guide to Public Opinion Polls, New York, Princeton University Press, 1948, s. 4.

(119) ATATÜRK, Nutuk, c. II, s. 280.

(120) BRYCE, op., cit., Vol. I, s. 175.

todun zayıflığı, kanaatların toplanışının kontrole imkân vermemesidir (121).

(d) **Halk Efkârı Yoklaması** : (Public Opinion Polls) : Bu metod dolaşıcı muhabirler usulünün geliştirilmiş şeklidir. Sosyal ilimler, bil- ne" ye profesyonel "soruşturucu" lar tarafından öncen hazırlanmış mu- ne" ye profesyonel "soruşturucu" lartarafından öncen hazırlanmış mu- ayyen sorular tevcih edilerek kanaatları toplanır. Bu usul bugün dün- yada, kurucusunun adile, Gallup yoklaması olarak anılmaktadır (122).

Halk efkârı yoklamasının en fazla gelişmiş olduğu memleket olan Amerika'da da, halk efkârını tesbit çalışmalarını başlıca beş safhaya ayırarak incelemek mümkündür:

Birinci safha, gazetelerin 1900 senelerinden itibaren (123) yaptıkları anketlerdir. Bu safhada "nümune" alma tekniği, anketi ha- zırlayanların istatistik bilgisi noksanı yüzünden geri ve iptidai idi.

İkinci safha, bir çok gazetenin yapmakta olduğu halk efkârı anketlerine *Literary Digest* dergisinin katılması ile açılmıştır. Bu çeşit anketlerin şöhreti, bu dergi vasıtasile bütün Amerika'ya yayılmıştır. 1916 da dergi, tesbit ettiği adreslere posta ile gönderdiği sorularla, muhtelif konularda anketler yapmağa başlamıştı. 1920 seçimi için der- gi, adları telefon rehberinden çıkarılmış 11 milyon kişiye seçim netice- leri hakkında sorular gönderdi. 1924 de 16 milyon, 1928 de 18 milyon soru kartı gönderdi. 1932 de Roosevelt'in seçileceği seçimden önce, mütadtan daha sahîh bir şekilde bildirdi. Bu devreye *Literary Digest*'in **altın çağı** denebilir. 1936 seçiminde, dergi, aynı emniyetle ("dergimi- zin anketleri otuz senelik devamlı bir islâhat ve tekâmül ifade eder") Roosevelt'in büyük bir hezimete uğrayarak seçimi kaybedeceğini ilân etti. Fakat aksi oldu: Roosevelt kazandı.

(121) Sayın ADIVAR şöyle yazmıştır: "Efkârı umumiyeiyi istatistik veya anketle tesbit etmeğe lüzum yoktur. Onu bazen bir bahar havasının güzel kokulu meltemi, bazen kapalı gökün altında ağır ve teneffüsü güç bir hava gibi duyarız. Sokaklarda dolaşanların, toplantılara iştirak edenlerin, müşterek nakil vasıtalarına binenlerin yüzlerinde, bakışlarında ve bilhassa serbest demokrasi memleketlerinde söz ve yazılarında hissetmek kabildir", *Cumhuriyet* gazetesi, 18 Şubat 1950.

(112) Halk efkârı yoklamalarında dünyada gerçek bir şöhret yapmış olan Dr. Gallup'tur. O kadar ki Prof. Lazarsfeld, bir İsveç seyahatında kendisine şu şe- kilde suallerin sorulmuş olduğunu söylemiştir: "Sizin de bir gallupunuz var mı?"; "Crosseley'in gallupu mu, Roper'in gallupu mu iyi?". Profesör şunları da ilâve et- miştir: "Öyle ki Amerika'da polls (halk efkârı yoklaması) ne manaya geliyorsa, di- şarında 'Gallup' da o manaya geliyor. Dr. Gallup'un şahsen tanıdığımı söylemekten vazgeçtim, çünkü kimseyi inandıramıyacağımı anladım." Bk. in MEIER and SAUNDERS (ed.), *op., cit.*, s. 194.

(123) SMITH, *op., cit.*, s. 395.

Derginin böyle büyük bir hata yapmasının sebeplerini inceleyenler bunun kullandığı usulün kötülüğü yüzünden olduğu neticesine vardılar. Sebepler şöyle özetlenebilir: (a) Ziraî bölgelerden alınan nümuneler sıhhatli değildi, (b) Adresler yalnız otomobil lisans listelerinden ve telefon rehberlerinden çıkarılmış olduğu için cemiyetin daha ziyade müreffeh tabakası seçilmiş, diğer sosyal muhitler nümuneye alınmamıştı, (c) Kadınlar ankete tam manasile dahil edilememişti, (d) Yoklamaya iştirak edenlerin büyük bir kısmı seçime iştirak etmemişti (124).

Üçüncü safha, bu çeşit anket ve yoklama tekniği üzerinde, bilhassa Prof. W. L. Crum ve Dr. Robinson tarafından girilen ilmî araştırmalar ve tetkikler safhasıdır.

Dördüncü safha, daha önceleri büyük ticarî müesseselerce mamüllerine piyasada sürüm yollarını bulmak üzere, halkın neleri istediğini öğrenmek için kullanılan metotların siyasî konulara da tatbiki devresidir. Bugün bu sahada haklı bir şöhret kazanmış olan Dr. Gallup siyasî ve içtimaî konularda yoklamalara 1934 şubatında başlamıştı. 1935 te Halk Efkârı Amerikan Enstitüsünü (American Institute of Public Opinion) kurmuştur. Kendisi de 1936 seçiminde yoklama yapmıştır. Keza bu seçimde yoklama yapan diğer iki teşebbüs de üzerlerinde ilgi topladılar: Fortune dergisinin yoklamasını idare eden P. T. Cherington ve Elma Roper ile Crosseley.

Bu son üç yoklamanın 1936 daki başarısını, Literary Digest neticeleri ile şöyle karşılaştırabiliriz: (Roosevelt oyların % 62.2 sini alarak kazanmıştı):

Literary Digest'e göre	% 42	Roosevelt'e,
Gallup'a göre	% 54	Roosevelt'e,
Fortune'e göre	% 74	Roosevelt'e,
Crosseley'e göre	% 52	Roosevelt'e oy verecekti.

Hata payı Gallup ve Crosseley'de % 6.9, Literary Digest'te % 19.8 idi (125).

Başinci safha : Hâlen içinde bulunulan safhadır. Bu safhada halk efkârı ve yoklanması konusu üzerinde çalışanlar yalnız metod meseleleri üzerinde değil, aynı zamanda kullandıkları metotların sosyal ve politik tesirleri üzerinde de durmaktadırlar. Bizzat halk efkârı yoklaması

(124) ALBIG, op., cit., s. 228; SMITH, op., cit., ss. 396 vd, 404; MONROE, op., cit., s. 59.

(125) SMITH, op., cit., s. 399; ALBIG, op., cit., s. 228.

yapan müesseseler de kendi metodlarını islâh etmektedirler. Bu gayretlerin gayesi, yoklama usullerinin sosyal faydasını artırmak için nelerin gerektiğini bulmak etrafında toplanabilir (126). 1952 Amerikan seçimlerinde yoklama ile uğraşanlar kesin rakamlar vermekten kaçındılar. Çünkü artık seçim neticelerini önceden tahmin etmek, halk efkârı yoklamasının tek rolü olmaktan çıkmıştı. Bu çeşit tahminler "kumar meraklıları hariç, gerçekten hiç kimse için faydalı olmaktan çıkmıştı - belki de birkaç gazetenin satışını artırmağa yaramaktan ileri gidemiyecekti". Fakat bu son seçimde de yoklamalar seçmenlerin, hangi şartlar altında, neler düşünerek ve neler ümit ederek oy verdiğini gösterme bakımından faydalı olmuştu (127).

2. Halk Efkârı Yoklamasının Önemi :

Dr. Gallup halk efkârı yoklamaları hakkında herkesin aklına gelebilecek soruların hepsini cevaplandırarak şekilde ufak bir kitap yayınlamıştır (128). Kitabının önsözünde Dr. Gallup, halk efkârı yoklamalarının başlıca aşağıdaki hususlarda demokrasinin işlemesine yardım ettiğini belirtmektedir (129) :

(a) Halk efkârı yoklamaları siyasî liderlere, 1935 ten önceki devreye nisbetle çok daha verimli bir şekilde, halk efkârının durumu hakkında bilgi sağlamaktadır. Hiç kimse halk efkârı yoklamalarının tam bir mükemmeliyetle işlediğini iddia edemez. Fakat gine hiç kimse, bu yoklamaların, halk efkârının durumunu anlamak için kullanılan eski metodlardan üstün olduğunu da inkâr edemez.

(b) Halk efkârı yoklamaları sadece doğru bilgi vermekle kalmamış, bu bilgiyi en çabuk bir şekilde vererek demokrasinin sür'atle işlemesine de yardım etmiştir. Modern yoklamalar bütün memlekete şâmil bir araştırmayı saatle ölçülebilecek bir zaman içinde sağlamaktadır. Alınan neticeler de bütün memleketin, meselâ, oy verişiyile elde edilecek neticelerden yüzde birkaç farkla ayrılmaktadır.

(126) CHILDS, op., cit., ss. 51-53; E. HODGINS, *The Pollsters and the Do-pesters*, in *The Sturday Review*, Jan. 3, 1953., s. 7.

(127) Bu bakımdan,, Amerika'da son seçimlerin, halk efkârı yoklaması mu-tâlarına dayanılarak yapılan bir inceleme için Bk. HODGINS, op., cit., ss. 63-64.

(128) Bk. not 118.

(129) GALLUP, op., cit., ss. ix-xv. Gallup yoklamaların başka faydalarını da saymıştır, in MEIER and SAUNDERS, (ed.), op., cit., ss. 219-221. Yoklamaları leh ve aleyhindeki delilleri tartışan etüdlerden bazıları: J. R. RANNEY, op., cit., ss. 132-141; HODGINS op., cit., D. KATZ, *Three Criteria: Knowledge, Conviction and Significance*, in BERELSON and JANWITZ (ed.): op., cit., ss. 50-57; J. R. PEN-NOCK, *Liberal Democracy*, New York, Rinehart and Co, Inc., 1950, ss. 219 vd.

(c) Halk efkârı yoklamaları halkın iyi kararlar alabildiğini ve iyi kararlar istikâmetinde düşündüğünü göstermiştir.

(d) Halk efkârı yoklamaları dikkatı günün önemli meseleleri üzerinde toplamaya yardım etmiştir. Tezatlari, kanaat ayrılıklarını göstermiş, meseleleri basitleştirerek herkesin anlayabileceği şekle sokmuş ve sosyal problemler üzerinde halkın ilgisini artırmıştır.

(e) Halk efkârı yoklamaları birçok "bilinmeyen sahaları" aydınlatmıştır. Günün hayatî meseleleri hakkında halkın malûmat almasını sağlamıştır.

(f) Halk efkârı yoklamaları idarecilerin ve hükümet dairelerinin daha yerinde ve daha basiretli kararlar almasına yardım etmiştir.

Devlet adamları ve idareciler iş adamlarının çoktandır öğrenmiş oldukları şeyi öğrenmişlerdir: halka tesir etmek isteyen, halkın ne düşündüğünü bilmelidir. Halkın ve düşündüğünü, ne vaziyet alacağını bilmeden girişilen teşebbüslerde ve alınan kararlarda beyhude yere milyonlar kaybedilebilir.

(g) Halk efkârı yoklamaları siyaset "patronları"nın başkan adaylarını "sigara dumanı dolu odalarda" seçmelerini git - gide güçleştirmiştir.

(h) Halk efkârı yoklamaları, halkın, ekseriya siyasetçilerin düşündüğünden farklı olarak, daima şahsî veya mahallî menfaat kaygısıyla hareket etmedikleri göstermiştir. Ekseriya siyasetçiler seçimlerde muvaffak olmak için başlıca müessir yolun mahallî menfaatlar üzerine dyanmak olduğunu zannederler. Halk efkârı yoklamaları bu fikri teyit etmemiştir (130).

İşte bu sebeplerledir ki Amerika'da ve diğer bir çok memleketlerde halk efkârı yoklamaları yapmak maksadile kurulmuş müesseseler hergün biraz daha gelişmektedir Çünkü bir çok memleketlerde "tazyik -

(130) Gallup'un Enstitüsünün yaptığı yoklama neticeleri Amerika'da 75 gazete tarafından neşredilmektedir. Yoklamayı şiddetle tenkit eden New York Times da bunlardan biridir, CHILDS, op., cit., 55-56. Childs, demokraside kendi menfaatlarını savunan "tazyik - gurupları" yanında bu halk efkârı yoklamalarının da en büyük bir tazyik - gurubu mahiyetini aldığını, çünkü menfaattan âri olarak bütün halk adına konuşmak iddiasında bulduklarını kaydettikten sonra, ellerinde bu kadar büyük bir kuvvet tutan halk efkârı yoklaması şirketlerinin ve müessese lerinin başı boş bırakılmasının mahzurlu olacağını, bir âmme kontrolü tesisinin lâzım geldiğini belirtmektedir, op., cit., s. 57. SMITH de aynı meseleye dokunmuştur, op., cit., s. 412 vd. Yoklamalara karşı yapılan tenkitlere Crosseley'in savunması için Bk. in MEIER and SAUNDERS (ed.): op., cit., ss. 160 vd.

gurupları"nın tesiri bir hayli artmıştır. Bu gurupların sözcüleri, veya idarî organlar üzerinde müessir olmağa ve bilhassa kendi gurupları için menfaatlar sağliyan veya onların menfaatına dokunmayan tedbirler alınmasını sağlamış çalışırlar. Bunların başlıca tehditleri aksi halde "bütün" seçmenlerin başkaarına oy vereceğini iddia etmektir. Bunun için ve kendilerinin halk efkârı adına konuştuklarını, halkın da böyle istediğini söylerler. Bunlar "milyonlar böyle düşünüyor" dedikleri zaman, kanun vazının bunun ne dereceye kadar doğru olduğunu anlaması ancak halk efkârı yoklaması ile mümkün olabilir (131).

Bir başka mesele de şudur: Halk efkârı yoklamaları yalnız "tazyik - gurupları"nın bulandırdıkları meseleleri aydınlatmağa yaramaz; aynı zaman da teşkilâtlanmamış vatandaşlar çoğunluğunun kanaatını da tespit eder. Kanun vazı üzerinde muhtelif yollardan tazyikte bulunmağa çalışan kimseler ekseriya bir menfaat peşindedirler (132). Bunların fikirlerinin ne dereceye kadar çoğunluğun kanaatını temsil ettiğini ancak halk efkârı yoklaması gösterebilir (133).

Bir misâl : Amerika'da mecburî askerliğin kabulü için 1940 da bir kanun tasarısı verildiği zaman, 1940 yazı içinde kırk senatöre gönderilen mektupların yekûnu 30.000 i bulmuştu. Bu mektuplara göre kanaatlar şöyle ayrılıyordu:

Tasarının lehinde olanlar	%	10
Tasarının aleyhinde olanlar	%	90

(131) Bir çok memleketlerde halk efkârını yoklama müesseseleri vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: American Institute of Public Opinion; Australian Public Opinion Polls; British Institute of Public Opinion; Canadian Institute of Public Opinion; Dansk Gallup Institute (Danimarka'da); Institut Français d'Opinion Publique; Suomen Gallup O/Y (Finlandiya'da); Nederlandsch Institut voor de Publieke Opinie (Holan'da); Svenska Gallup Institutet (İsveç'te); DOXA (talya'da); Norsk Gallup Institutet (Norveç'te); Instituta Brasileiro de Opinao Publica é Estatística (Brezilya'da). Bütün bu teşekküller International Association of Public Opinion (Gallup) Institutes'e bağlıdırlar. Bu saydığımız teşekküllerin masrafları daha ziyade, yoklama neticelerini neşreden gazeteler, veya yoklamayı yaptıran müesseseler tarafından sağlanır. Ayrıca Üniversiteler de bu çeşit yoklamalarla gitgide daha çok ilgilenmektedir. National Opinion Research Center'in merkezi Chicago Üniversitesindedir. Denver, Üniversitesinde de bir şubesi vardır. Michigan Üniversitesinde de bir Halk efkârı Department'i bulunmaktadır. Washington Public Opinion Laboratory 1947 de Washington Üniversitesi ile State College tarafından kurulmuştur. Rockefeller Vakfı, Princeton Üniversitesinde Office of Public Opinion Research'ün kurulmasını finanse etmiştir. Halk efkârı ve yoklamaları ile uğraşan Üniversitelerin adedi her sene artmaktadır (GALLUP, op., cit., ss. 107 vd.)

(132) GALLUP, op., cit., ss. 4-5; SMITH, op., cit., s. 207.

(133) GALLUP, op., cit., ss. 5-6.

Aynı konu üzerinde yapılan bir halk efkârı yoklaması ise şu neticeyi vermiştir :

Tasarının lehinde olanlar	%	68
Tasarının aleyhinde olanlar	%	27
Fikrim yok diyenler	%	5

Dr. Gallup, siyasî liderlerin ve siyasetle uğraşanların, halk efkârı yoklamalarına fazla dikkat sarfetmelerinden ne kendilerinin ne de memleketin zarar göreceği fikrindedir. Çünkü halkın ne düşündüğünü bilmeyen liderler başarısızlığa mahkûmdurlar ve liderlik mevkilerini kaybedebilirler. Büyük liderler, önderlik ettikleri halkın meseleler üzerinde ne düşündüğünü bütün demokratik yollarla öğrenmek mecburiyetindedirler. Halk efkârı yoklamaları liderlerin bu bilgiyi elde etmeleri için en müessir ve en demokratik yoldur. Böyle olunca, siyasî liderlerin ve siyasetle uğraşanların halk efkârı yoklamalarına önem vermelerinden ne memleket ne de kendilerine zarar gelebilir. Zarar ancak halkın ne düşündüğü bilinmediği veya yanlış bilindiği zaman vârit olabilir (134).

Halk efkârı yoklaması nedir :

Bunun esaslarını Bryce çok evvel ortaya koymuştu: Herhangi bir cemiyette carî olan temayülleri keşfedip hesaplanmanın en iyi yolu, her cins ve şarttaki insanlar arasında dolaşarak, her gün onların malûmatına arzolunan haber ve delillerden ne dereceye kadar müteessir olduklarını, iyi müşahede imkânlarına sahip tarafsız müşahitler vasıtasile ölçmek (135). Gallup'un kullandığı usuller de bu ana fikirden hareket etmektedir. Yalnız sosyal ilimlerin ortaya koyduğu bilgiye ve istatistik mütalarına dayanmaktadır (136).

3. Yoklama için Alınacak Nümunenin Büyüklüğü :

Halk efkârı yoklamasında önemli olan mesele, fazla miktarda insana sual sormaktan ziyade, cemiyeti bütün hususiyetleri ile temsil edebilecek bir makta, temsilî bir nümune almaktır. Deniz suyunu tahlil etmek için çok miktarda suyu lâboratuvara taşımaktan ziyade, kıyıda, biraz açıktan ve açıktan bir kaç litre su almak kâfidir. Halk efkârı

(134) Ibid., s. 8.

(135) GALLUP, op., cit., ss. 11-13. - Bk. BRYCE, op., cit., Vol. I, ss. 175-176.

(136) Gallup'un kullandığı metodlardan başka, halk efkârı yoklamalarında diğer yoklama müesseseleri tarafından kullanılan usuller hakkında toplu bilgi için Bk. SMITH, op., cit., ss. 401-404.

yoklamasında da aynı usulün tatbikine gidilir. Mesele kendilerine sual sorulacakları seçmektir.

Kaç kişiye sual sorulacağına gelince, böyle bir yoklamaya sokulacak kimselerin adedi ihtimâl kanunlarına dair Bernouilli'nin tesbit ettiği cedvelere göre ayarlanabilir (137). Fakat, bir halk efkârı yoklaması yapacak teşkilât bu kanunları bilmese bile şu pratik yola başvurabilir: Yoklamayı, artık yeni kimselere sual sorma ve onlardan alınan cevaplar neticeleri değiştirmez hale gelince, durdurmak kabildir.

Bir misâl: İçki - yasağı hakkında 1944 te American Institute of Public Opinion, tarafından yapılan bir yoklamada kendilerine sual sorulan kimselerin adedine göre, yoklama neticeleri üç grupta şöyle gösterilebilir:

Önce 442 kişiye sual sorulmuştur. Neticeleri :

İçki yasağına dönme lehindekiler	137 kişi veya	% 31
Yasağın aleyhindekiler	276 kişi veya	% 62
Kararsızlar veya fikri olmıyanlar	29 kişi veya	% 7
	442	% 100
Yekûn		

Bu neticelere ikinci ve üçüncü nümunelerin neticeleri eklendiği zaman durum şöyledir :

	Yasak lehinde	Aleyhinde	Kanaatsızlar
İlk nümune : 442 kişi	% 31	% 62	% 7
Birinci ve ikinci nümune : 884 kişi	% 29	% 63	% 8
Birinci ikinci ve üçüncü nümune : 1327 kişi	% 30	% 63	% 7

Kendilerine sual sorulanların adedi artırılarak 12.494 kişiye kadar devam edilmiş ve şu neticeler alınmıştır :

	Yasak lehinde	Aleyhinde	Kanaatsız
2.585 kişiye sorulunca	% 31	% 61	% 8
5.255 kişiye sorulunca	% 33	% 59	% 8
8.253 kişiye sorulunca	% 32	% 60	% 8
12.494 kişiye sorulunca	% 32	% 61	% 7

(137) İhtimal hesapları ve meseleleri hakkında Bk. R. von MISES, *Probability, Statistics and Truth*, London, William Hodge and Co., 1939.

Yukarıdaki rakamlara bakılınca, en geniş miktar olan 12.484 ile daha küçük nümuneler arasında yasağa aleyhtar olanlar bakımından fark % 2, nümuneler arasındaki azamî fark da % 4 tür. Bu da şu önemli neticeyi vermektedir: 442 kişi ile 12.494 kişi arasında herhangi bir miktarda insana sorarsak sorulmuş neticeler bakımından büyük bir fark olmayacaktır (138).

Mesele demek ki, sorulacak kimseleri; yani halk efkârını temsil edecek nümuneyi iyi seçmek oluyor. İyi seçilmiş 100 kişi iyi seçilmemiş 10 milyon kişiden iyi ve sıhhatli neticeler verebilir. Bununla beraber iyi seçilmiş bir nümune de az veya çok kişiden tereküp edişine göre emniyetli olur. Hata payı bakımından Gallup şu noktaya da işaret etmektedir: Bütün memlekete şamil bir yoklamada, iyi bir şekilde olmak üzere sadece 100 kişi seçilmişse, hata payı yüzde 15 tir. Daha doğrusu 1000 de 997 bir isabetle hata payı yüzde 15 ten fazla olmayacaktır. Eğer 900 kişiye sorulursa hata payı yüzde beşe iner. Eğer 10.000 kişiye sorulursa hata payı yüzde 1.5 olur. Bu miktardan itibaren sorulan kimselerin miktarı artıkça, hata payında bir eksilme görülürse de bu eksilme son derece azdır. 50 milyon kişiye de sorulsa yine bir hata payı kalacaktır (139). Bu hata payındaki önemsizlikten başka yoklama masrafları da pek büyük nümunelerden kaçınılmasını gerektirmektedir. "Bir atla çekilebilecek arabaya elli at koşmamak lâzımdır."

(138) GALLUP, op., cit., s. 16.

(139) MAUCORPS, (op., cit., s. 47), bunu şu tablo ile gösteriyor :

Nümunenin genişliği	Hata payı (P = .01)	Kanaatların eşit bir şekilde dağılmış olduğu zaman (% 50 evet, % 50 hayır elde edilen azamî ve asgarî hadler.	
		Asgarî hadler	Azamî hadler
50 kişi	± % 17	% 33	% 67
100 kişi	± % 12	% 38	% 62
1000 kişi	± % 4	% 46	% 54
2500 kişi	± % 3	% 47	% 53
10000 kişi	± % 1.3	% 48.7	% 51.3
Bütün nüfus	0	% 50	% 50

Çok küçük nümuneye dayanılarak yapılan bir yoklama misâli olarak, New York eyaleti dahilinde yalnız 200 kişiye sorularak yapılan bir yoklama verilebilir. 1942 de bir tek kişi tarafından yapılan bu yoklamanın nümunesi şöyle idi :

**Numune'ye girenlerin
adedi**

New York City

Manhattan	24
Brooklyn	34
Bronx	19
Queens	19

New York City dışında (Eyalette)

500.000 den fazla nüfuslu		
şehirler	9	
100.000 den 500.000 e	10	
10.000 den 100.000 e	40	
2.500 den 10.000 e	10	
2.500 den küçük nüfuslular	25	
Çiftlikler	10	
Yekûn	200	

Kendilerine sual sorulan kimseler çok dikkatli hazırlanmış iyi bir makta (cross section) teşkil edecek şekilde yaş, ırk ve iktisadî durumları gözönünde tutularak seçilmişlerdi. Bu iki yüz kişinin, seçimlere katılan dört aday hakkındaki, kanaatları şöyle ayrılmıştır :

Dewey	115	kişi
Bennett	72	kişi
Alfange	12	kişi
Amter	1	kişi
Yekûn	200	kişi

Aşağıdaki tablo, yoklama neticeleri ile seçim neticeleri arasındaki farkın, Dewey hakkında ancak % 5, diğer adaylar üzerinde de ortalama ancak % 3 1/3 olduğunu göstermektedir :

Adaylar	Yoklama neticesi	Seçim neticesi
Dewey	% 58	% 53
Bennett	% 36	% 37
Alfange	% 6	% 10

Bu 200 kişi üzerinde yapılan yoklama ile *New York Daily News* gazetesinin 48.000 kişi üzerinde yaptığı anketin neticelerini karşılaştırılınca arada sadece % 1 gibi bir fark olduğu görülmüştür. Halk efkârı Amerikan Enstitüsünün 2.500 kişi üzerinde yaptığı bir yoklama ise seçim neticelerine nisbetle, ilk üç aday hakkında, ancak yüzde 1 1/3 farklı neticeler vermiştir (140).

Bugün Amerika'da bütün memlekete şâmil bir yoklamada 1.500 ilâ 5.000 kişi arasında değişen nûmuneler alınmaktadır. Alınacak nûmunenin büyüklüğü, yoklama konusuna ve sorulacak suallere de bağlıdır. Amerikan Enstitüsü 3.000 ile 60.000 kişilik nûmuneler üzerinde yoklamalar yapılmaktadır (141).

4. Nûmune veya Makta Seçmek :

Yukarıdaki izahlardan da anlaşılacağı gibi, halk efkârı yoklamasında en mühim mesele nûmune seçmektir. Bunda gözetilecek en esaslı nokta da nûmunenin mümkün olduğu kadar içinden alındığı cemiyeti temsil etmesidir.

Muhtelif nûmune alış şekilleri vardır (142). Bunların hepsinde dikkat edilecek en mühim nokta, göz önünde tutulacak kıstaslar hariç, tesadüften başka unsurların mümkün olduğu kadar az tesir etmesidir. Biz burada sadece tesadüfi nûmune alma usulüne ve tabaka halinde nûmune alma usullerine, kısaca, temas edeceğiz.

Tesadüfî nûmune : (random sampling) usulünde, nûmune seçilirken nûmuneye girebilecek herkesin eşit derecede şanslı olması göz önünde tutulur. Meselâ memleketin ve yoklama yapılacak mahallin bütün reşit fertlerinin bir listesini yapmak kabil olsa, ve meselâ her 1.000 10.000 nci vatandaşı seçerek nûmuneyi kursak, tesadüfî usulü tatbik etmiş oluruz. Vatandaşların nûmuneye girişleri tamamen tesadüfe bırakılmış olmaktadır (143).

Fakat Halk Efkarı Amerikan Enstitüsü, Crosseley Şirketi ve *Fortune* dergisi bu metodu kullanmamaktadırlar. Onların kullandığı metod şu fikre dayanmaktadır: Bir kimsenin kanaatına tesir eden muhtelif faktörler vardır: Yaş, cinsiyet, gelir, yaşadığı yer v. s. gibi Yoklama yapılmak için nûmune alınacak halk bu hususiyetlere göre

(140) GALLUP, op., cit., ss. 18-19. Tafsilât için Bk. H. CANTRIL, *Gauging Public Opinion* Princeton University Press, 1947, ss. 150 vd.

(141) GALLUP, op., cit., ss. 23-24.

(142) SMITH, op., cit., s. 401.

(143) CHILDS, op., cit., s. 53.

guruplara ayrılır. Bu gurupların mensuplarından alınacak birkaç bin kişilik bir nümunenin bütün halk efkârını temsil edecek kanaati ifade edeceği esasına dayanılarak yoklama bu nümune üstünde yapılır (144). Bu usule göre alınan nümuneye "tabaka halinde nümune" (stratified sampling) denir (145). Meselâ Amerikan Enstitüsüne göre her nümune şu unsurlardan müteşekkil olmalıdır: a) her eyaletten bir miktar seçmen, b) kadın ve erkekler, c) köylü seçmenlerle 2.500 den az nüfuslu, 2.500 ile 10.000, 10.000 ilâ 100.000, 100.000 ilâ 500.000 ve 500.000 nüfustan fazla nüfuslu şehirlerden seçmenler, d) bütün yaş guruplarından seçmenler, e) ortalama gelirin altında ve üstünde kalan seçmenler, f) Cumhuriyetçiler ve Demokratlar ve diğer parti mensupları (146).

Tabaka halinde nümune almanın tatbikatta iki ayrı usulü vardır: bölge esasına dayanarak nümune almak (area sampling) venisbet esasına dayanarak nümune imk (quota sampling).

Kısaca Bölgeli - nümune diyebileceğimiz usulle, meskûn ülke bir takım bölgelere ayrılır, her bölge kendi içinde tâli bölgelere, bu tâli bölgeler de kesimlere ayrılır. Bu şekilde kesimlere ayrılan arazi parçalarında tesadüfe göre seçileceklerin hepsinde, hepsini kaplıyacak şekilde veya her birinde tesadüfî nümuneler alınarak, yoklama yapılır.

Gine kısaca Nisbetli - nümune diyebileceğimiz usulde, nümuneye dahil edeceğimiz kimseleri, muayyen vasıflara göre - meslek, yaş, gelir ırk vs. - guruplara ayırarak, her gurubun umumî nüfus içinde gösterdiği yüzde nisbetine göre nümune içindeki nisbetini tâyin ederiz. Her gurup umumî nüfusa nisbeti dahilinde nümunede temsil edilmiş olur.

Tatbikatta bu iki metodun birleştirildiği de görülür (147).

(144) CHILDS, (op., cit., s. 54) bu metod hakkında şu umumi mütalea bulunuyor: Bu metodun aşikâr güçlüğü şudur ki, nümunenin seçiminde kullandığımız faktörlerin, kanaatin teşkili ameliyesinde en müessir unsurlar oldukları hakkında elimizde hiç bir delil yoktur. Bu faktörlerin ameliye üzerindeki izafi rollerini de bilmiyoruz. Aynı cinsiyet, yaş, gelir ve ikâmetgâh gurubundaki insanların benzer şekillerde düşüneceklerini farzetmek yerine, bu faktörlerden her birinin izafi rolünün, sorulan sorunun mahiyetine göre değişeceğini kabul etmek daha doğru görünmektedir. Bu konuda şimdiye kadar toplanabilen deliller, muayyen kategorilere mensup şahısların, bütün meseleler üzerinde değil, fakat bazı tip meseleler üzerinde aynı şekilde düşünmeğe mütmayil olduklarını göstermiştir.

(145) GALLUP, op., cit., s. 25.

(146) SMITH, op., cit., s. 402.

(147) GALLUP, op., cit., ss. 26-28. Area ve Quota nümuneleri üzerinde tartışma için Bk. MEIER and SAUNDERS, (ed.): op., cit., ss. 244-256 (MEIER'in izahları), ve ss. 256-268 (tartışma). - Keza Bk. SMITH, op., cit., ss. 402 vd.

5. Sorular :

Halkın ne düşündüğünü öğrenmek için, henüz kimse, halkla konuşmaktan daha iyi bir usul keşfedememiştir. Soru sormanın da muhtelif yolları vardır. Halk efkârı yoklamasında muayyen bir mesele hakkında halkın ne düşündüğü öğrenmek istenebilir. Keza günün önemli meseleleri hakkında halkın kâfi derecede bilgi sahibi olup olmadığı, ne derece yanlış veya eksik bilgiye sahip olduğu da belirtilmek istenebilir. Meseleler üzerinde ne derece şiddetli bir kanaati olduğu anlaşılacak istenebilir. Bir seçimde nasıl hareket edeceği merak edilebilir.

Bütün bunları, veya bunlardan birini, anlamak için halkla teması gönderilen soruşturucular (interviewer) halkla uzun konuşmalara girerek onların görüş ufuklarını genişletebilirler, ve kanaatlarını tesbit ederler. Veya bütün soruların tesbitini soruşturucunun zekâ ve meharetine bırakmak yerine, meselenin bütün cephelerini kavrayan uzun bir listesi önceden hazırlanabilir. Böyle bir "omnibüs" liste 200 ilâ 300 sorudan teşekkül edebilir ve cevaplandırılmak için bütün bir öğleden - sonrayı gerektirir. Bu çeşit listeler tecrit edilmiş âmilleri, yani cevapların "nedenini" anlamak için faydalı telâkki edilmekle beraber, cevap verecek kimsenin sabrı, vakti ve bilgisi bakımından ihtiyatla kullanılması gerekir (148).

Soru meselesi halk efkârı yoklamasının, nümune almaktan sonra, en önemli kısımlarından biridir. Çünkü aynı kültür seviyesindekiler bile aynı kelimeleri kullanmalarına rağmen çoğu zaman aynı şeyi kastedmediklerine göre, bir halk efkârı yoklamasında, her muhitten ve her kültür seviyesinden seçilecek insanlara tek bir formülle hitap etmek çok ehemmiyetli bir mesele halini alır. Bilhassa bu suallere verilecek cevaplardan müşterek manalar da çıkarılacağı düşünülürse,

Soru meselesinde karşılaşılabilecek tehlikelerin başlıcaları şunlardır: Kesin cevap verilmeyecek kadar müphem sorular; mana çıkarılmıyan sorular; teknik veya alışılmamış kelimeler ihtiva eden sorular; çok çeşitli ihtimaller derpiş eden sorular; niye sorulduğu cevap verecek tarafından anlaşılmıyan sorular; halkın yalnız bir kısmını ilgilendirdiği için bir çok kimseye mana ifade etmeyen sorular; önceden hazır, malûm cevapları isteyen sorular (149).

Gallup halk efkârı yoklamalarında beşli - soru sistemi kurmuştur ve tatbik etmektedir. Bu sistemde beş soru kategorisi vardır. İşte-

(148) GALLUP, op., cit., ss. 39-40.

(149) Bk. geniş izahat için CANTRIL, op., cit., ss. 3-50.

nirse her kategoride başka talî sorular da sorulabilir. Beş kategori şunlardır :

- (a) Eleme, filtre veya malûmat edinme sorusu.
- (b) Açık veya serbest cevap sorusu.
- (c) Çatal - soru veya iki ihtimalli soru.
- (d) Neden sorusu.
- (e) Cevabın kesafetini, şiddetini anma sorusu.

Eleme sorusu : Kendisine müracaat edilen kimsenin, üzerinde yoklama yapılan mesele hakkında ne derece malûmatı olduğunu anlamak için sorulur. Böyle "filtre" edici soruların pek çok çeşidi vardır. En basiti şudur: "Filan tasarı hakkında bir şeyi duydunuz veya okudunuz mu?" Eğer kendisine bu soru sorulan kimse ilgili mesele hakkında bir şey bilmiyorsa diğer sorulara geçmek lüzumsuzdur. "Evet, duydum" demek de kârî değildir. Bunun ne derece doğru olduğunu da anlamak için talî sorulara başvurulabilir. Meselâ "Kısaca ne deniyor bu tasarıda?" gibi.

Açık veya serbest cevap verilecek sorular : Kendisine müracaat edenin ne istikâmette düşündüğünü genel olarak anlamak içindir. Böylece cevap vereceklerin fikirlerini hiç bir tahdide tbi tutmadan açıklaması sağlanır.

Üçüncü kategori sorular : Kısaca "evet" veya "hayır" şeklinde cevaplandırılacak sorulardır. Sayılacak ve halk efkârını belirtmek bakımından en faydalı olacak sorulr bunlardır.

Dördüncü ktegori : Cevap verenlerin neden bu şekilde, cevap verdiğini öğrenmeğe yarar.

Beşinci kategori : Soru da, kanaatını ifade edenin ne şiddetle, veya ne kesafette, böyle düşündüğünü belirtmek için sorulur. Acaba bu kanaat ne olursa olsun değişmiyecek mi? Yoksa cevap veren kimse, az sonra başka bir şey mi düşünecektir? Halk efkârının istikâmeti kadar şiddetini de bilirsek, gerçeğe daha yakın bir yoklama yapılmış olur.

Cevap ve kanaatların şiddetini ölçmek bakımından Amerikan Enstitüsü (Gallup) başlıca üç usul kullanmaktadır. Bir kere, soruşturucu, cevap verenlerin ses tonundan, hareketlerinden, kullandığı kelimelerden kanaatın şiddetini tespit edebilir. İkinci usulde, doğrudan doğruya bu kanaatını ne derece şiddetle ifade ettiği sorulur; veya muhtelif ihtimaller hazırlanarak onlardan birine işaret etmesi istenir. Şöyleki: "Bu konuda pek te emin değilim", "Zannımca en iyisi bu", "yapılması gereken bu olduğuna kesin bir şekilde kaniim" gibi. Üçüncü usulde,

soru sorulan şahsın, önceden hazırlanmış bir grafik termometre deseni üzerinde kanaatını ifade ederken duyduğu şiddeti işaret etmesi istenir. Bu termometre derecelerinin ne ifade ettiği önceden grafiğin üzerine kaydedilmiştir. Meselâ sıfırın yanına "aldırmıyorum", 5 nin yanına "oldukça kuvvetli" ve 100 ün yanına "çok kuvvetli" yazılmıştır. Veya, eğer yoklama konusu seçime iştirak edecekler üzerinde ise, şiddetli termometresinde derecelerin yanına şunlar yazılmıştır: 100 ün yanına "hasta da olsam oy vermeğe gideceğim", 80 in yanına "şimdilik gitmek niyetindeyim; gitmeme mâni olacak bir şey çıkacağını da zannetmiyorum", 50 nin yanına "şimdilik niyetim gitmek, ama belli olmaz", 5 in yanına "seçimle pek ilgilenmiyorum, herhalde gitmem" ve nihayet sıfırın yanına "seçimde oy vermiyeceğim" yazılmıştır (150).

Dr. Gallup kitabında, beşli - soru sistemi hakkında, şu örneği vermektedir: (151).

Mesele : Türkiye ile Yunanistan'a Amerikan Yardımı.

1. Eleme sorular.	— Başkan Truman'ın Türkiye ve Yunanistan'a yardım için Kongre'den 400 milyon dolar istediğini duydunuz veya okudunuz mu? — Türkiye ile Yunanistan'a yardımın sizce başlıca sebepleri nelerdir? — Türkiye ile Yunanistan'a yardım aleyhindeki başlıca sebepler nelerdir?
2. Açık soru.	— Bu hususta ne yapmamız gerektiğini düşünüyorsunuz?
3. Çatal sorular	— Kongre'de temsilcinizin Yunanistan'a 250 milyonluk yardımın lehine mi, aleyhinde mi oy vermesini istersiniz? — Kongre'de temsilcinizin Türkiye'ye 150 milyonluk yardımın lehinde mi, aleyhinde mi oy vermesini isterdiniz?
4. Neden sorusu	— Neden böyle düşünüyorsunuz?
5. Kesafet, şiddet sorusu.	— Bu kanaatınızı ne derece şidetle ifade ediyorsunuz? Çok şiddetli Oldukça şiddetli Şiddetsiz....!

(150) Ibid., ss. 51-65; Keza Bk. BOGARDUS, op., cit., ss. 195 vd.

(151) GALLUP, op., cit., ss. 40-49.

Soru konusunda önemli bir mesele de, hangi soruların nasıl sorulacağını kimin kararlaştıracığıdır.

Halk efkârı yoklamalarında sorulacak soruların ekseriya önemli ve aktüel meselelere ait olması aranır. Soruları Amerikan Enstitüsünde (Gallup) neşriyat dairesi hazırlar. Bu daire, yoklama neticelerini neşreden gazetelerle de sıkı temas halindedir. Bazı sorular Kongre üyeleri ve devlet daireleri yüksek memurları tarafından da tkin edilir. Muayyen meselelere karşı ilgi duyan hususi şahıslar da sorulması için pek çok mevzu ve soru gönderirler. Kısaca, her taraftan soru yağar. Bunların içinden önemlileri üzerinde yoklama yapılır. Reddedilen sorular herhangi bir hususiyet arzetmiyen sorulardır. Küçük bir gurubu ilgilendiren, halkın çoğunluğunun kanaatını ifade etmesini mümkün kılamiyacak sorular ve halkın cevap veremeyeceği, teknik bilgiyi gerektiren sorular yoklamaya konmaz (152).

Soruların, cevapların verilisine tesir etmemesine, hileli tanzim edilmemesine son derece dikkat edilir. Sorular önce, basit ve tarafsız soru hazırlama tekniğinde ihtisas sahibi bir gurup tarafından teker teker gözden geçirilerek hazırlanır. Sonra bunlar soru listesine alınmadan önce uzmanlar tarafından incelenir ve tartışılır. Eğer buna rağmen halâ soruların tarafsız olduğuna tam kanaat getirilemezse ve soruyu bir tek formül halinde daha fazla islâha imkân görülemezse o zaman aynı soru iki ayrı şekilde "A" ve "B" sorusu şeklinde iki türlü kaleme alınır, ve ceva pvereceklerin yarısına "A" diğer yarısına da "B" formülü gönderilir. Önce küçük bir nümune üzerinde bu sorular denenebilir, ve bu yoklama sırasında soruşturucuların müşahedeleri de nazarı itibara alınır (153).

6. Soruşturucular :

Halk efkârının istikâmetini ve şidetini tesbit etmek için ilk zarurî malzemeyi, cevapları, tophiyacak soruşturucuların (interviewer) bazı vasıfları olması elzemdir. Çünkü tanımadığı kimselere giderek yoklama konusu hakkında bir çok sualler soracak ve tophiyacağı cevaplardan mana çıkarılacaktır. Soruşturucunun, ideal vasıflarından başlıcaları şunlardır: Dikkatli, kulağı kirışte, ihtimamlı, açık kafalı olmak. Ayrıca, gidip soruları soracağı muhiti iyice tanıması lâzımdır. İnsanlarla karşılaşmaktan hoşlanacak, girgin ve konuşmaktan zevk alacak tabiatta olmalıdır; çünkü çalışması sırasında kendini yabancılara takdim edecek, her sınıftan insanla konuşacak ve yoklamanın gerçekleşmesi için yardımlarını isteyecek ve sağliyacaktır. Yaptığı işle aktif bir şekilde ilgilenmesi,

(152) Ibid., ss. 49-51 vd.

(153) Ibid., ss. 50 vd.

mesleğini sevmesi gerekir. Çalışırken tamamen objektif kalması, yoklamayı hazırlayanların koydukları esaslardan ayrılmaması en mühim vasıflardandır. Bunlar ilâveten iyi bir müşhedeci ve iyi bir tefsirci olması da şarttır.

Soruşturma (interview) tekniğini bir müellif dört kategoriye ayırmaktadır. 1) Soruşturmaya hazırlık, 2) Bizatihî soruşturma, 3) Soruşturmanın kontrolü, 4) Soruşturmanın sona erdirilmesi.

Soruşturmanın hazırlanmasında : Soruşturucu şu hususlara dikkat etmelidir: Soruşturmanın gayesini anlamalı; kendisine soru sorulacak olanın sorularına cevap vermeğe hazır ve istekli olmalı konuşacağı kimseler hakkında, soruşturmanın başarılı olmasında faydalı, her türlü bilgi toplamalı; vakit azsa kısa sorular veya özetler sormalı; her meseleyi tek olarak aklında tutmalı ve imkân oldukça bu meselelerin umumî konu içindeki izafi yerini unutmamalı; cevap verene karşı elâstikiyet kaybetmemeli; imkân varsa randevu almalı, böylece konuşacağı kimsenin zamanına hürmet ettiğini göstermeli; mümkün olduğu kadar rahat şartlar altında görüşmeyi hazırlamalı; her yer için uygun ve mütevazi giyinmeli; kendini takdim etmeli ve ziyaretin sebebini kısaca söylemeli; nazikâne selâmlamalı; cevap verecek kimsenin muhitinin adabına hürmet etmeli.

Soruşturma sırasında : Cevap verenin söylemek istediği her şeye karşı ilgi göstermeli, kendisine "artık söylemek zamanı geldi" hissini verdirmeli; rahatça yerleşerek konuştuğu kimseye ehemmiyet verdiğini anlatmalı; cevabı anlayacak kadar başka izahatın verilmesini de sabırla dinlemeli; cevap vermenin bütün sözlerini onun zaviyesinden dinlemeli kendi kanaatlerinden fedakârlık yapmalı; karşısındakinin anlayacağı kelimelerle konuşmalı; sorulara muhattap olanın itimadını kazanmağa, muhafaza ve hak etmeğe bakmalı; bizzat kendisinin aynı şartlar altında cevap vermekten kaçınmıyacağı sorular sormalı; kolay anlaşılabilir sorular sormalı; münasebetsiz görünebilecek sorulardan kaçınmalı; soru sorarken samimî olmalı; cevap verenin istediği kadar konuşmasına imkân vermeli; itirazları, cevap verenin yadırgamıyacağı bir şekilde yapmalı; cevap vermekten sıyrılmak istiyene bu imkânı sağlamalı.

Soruşturmanın kontrolünde : Söylenen şeyleri, tezatları olup olmadığını ne derece bilgi söylediğini kontrol etmeli; tezatlı veya makûl olmayan cevap ve izahları anlamamazlıktan gelerek izahını sağlamalı; cevap verenin soruşturucuyu aldatmak istediği hususları bertaraf etmeli; eğer soruşturmanın, gayesinden bambaşka istikâmetlere gitmekte olduğu anlaşılırsa, tekrar baştan başlamalı.

Soruşturmanın sona erdirilmesi : Eğer soruşturucu sual sorduğu kimseyi artık fazla meşgul ettiğini anladığı zaman soruşturmayı durdurmalı; keza, kendisiyle konuşulan kimse hissî bakımdan rahatsa, veya

kendi işine dönmek niyetini izhar ediyorsa fazla soru sormaya kalkmamalıdır. Konuşma sonunda, "söyliyeceğiniz başka şey var mıydı?" demeyi unutmamalıdır. Konuşmadan memnun kalıp kalmadığı da kendisine soru sorulmuş olandan öğrenilmelidir (154).

Bu hususiyetler, halk efkârı yoklamasında soruşturucu olacaktan ziyade sosyal asistanlıkta (social worker) çalışacak bir soruşturucunun vasıfları olmakla beraber, her soruşturucu dikkat etmesi gereken bir çok hususları belirttiği için buraya naklettik (155).

Amerikan Halk Efkârı Enstitüsünde çalışan soruşturucuların büyük kısmı üniversite mezunlardır ve ekseriya bütün günlüğüne bu işte çalışırlar. Bu soruşturucuların seçilmesinde üniversitelerin, öğretmenlerin, avukatların ve adayları şahsen tanıyan ve bu iş için gerekli vasıfları haiz olduklarını teyit eden kimselerin tavsiyeleri de göz önünde tutulur. Amerikan Enstitüsü, bütün Amerika Birleşik Devletlerine dağılmış 1.200 soruşturucu çalıştırır. Her eyaletin her şehrinde soruşturucuları vardır. Bunların hepsi birden kullanılmaz. Bir sıra tâkip edilir. Her yoklamada ekseriya 250 ilâ 300 soruşturucu kullanılır.

Soruşturma mevzuunda Halkın kendisine sual sorulmasından hoşlanıp hoşlanmadığı da akla gelebilir. Amerika'da halkın büyük bir kısmı bir mesele hakkında fikri sorulunca bundan iftihar etmektedir: Kanaatinin nazarı itibara alınacağını, sayılacağını düşünmektedir. Soruşturucular sarıh ve kesin bir surette cevap vermek istemiyen bir kimse ile pek karşılaşmamışlardır. Genel olarak cevap vermekten hoşlanmayanların nisbeti yüzde ondan azdır. Esasen cevap verenlerin ismi de sorulmaz, öğrenilmişse kaydedilmez.

Tekniğine kısaca temas ettiğimiz böyle bir halk efkârı yoklamasının neticeleri bütün Amerika Birleşik Devletlerine on günde toplanabilir. Fakat gerekirse, bütün memlekete şâmil bir yoklamanın neticelerini, telgrafla, saatle ölçülebilecek bir zaman içinde almak ta mümkündür.

Bu kısa etüdde, memleketimizde nisbeten çok az işlenmiş bir konuya, "Halk Efkârı" konusuna, biraz başka bir zaviyeden temas ettiğimi zannediyorum. Memleketimiz için yeni bir konuyu, "Halk Efkârının Yoklanması" konusunu, sadece takdim etmekle yetindim. Bu makaleye, sosyal ilimlerle uğraşan veya uğraşacak olan müesseselerimizin ve ilim adamlarımızın bu konuları daha derin ve daha selâhiyetli bir şekilde ele alacaklarını ve bu sahada bu mütevazî etüdden çok etraflı ve faydalı araştırmalar yapacaklarını samimî olarak ümit etmekle son veriyorum.

(154) W. GEE, *Social Science Research Methods*, New York, Appleton-Century-Crofts, Inc., 1950 ss. 86-88.

(155) Âmme İdaresi sahasında araştırma yapmak için mülâkat yolu ile bilgi edinecek bir kimsenin de, aşağı yukarı bu vasıfları haiz olması gerekmektedir. Bk. A. H. HANSON, *The Interview as a Research Tool* Türkiye ve Orta Doğu Âmme İdaresi Enstitüsü, Araştırma Şubesi, Research Guides, No. 3, 30 Dec. 1953.